

TERMELÉSI ÉS SZOLGÁLTATÁSI FOLYAMATOK

Menedzsment és vállalkozásgazdaságtan
*A termelés- szolgáltatásmenedzsment
alapjai*

Termelés- és szolgáltatásmenedzsment

- A termelő- és szolgáltatórendszerek anyagáramlási folyamataival kapcsolatos problémákkal foglalkozik
 - A termelési/szolgáltatási feladat tervezése
 - A termelési/szolgáltatási terv hatékony lebonyolítása
- A vállalkozás **elsődleges termékét készítő** vagy **szolgáltatását nyújtó rendszer** tervezésével, működtetésével, valamint javításával, azaz **menedzselésével** foglalkozik

Műszaki menedzsment

- **A menedzsment és a mérnöki tevékenységek határán** helyezkedik el
- Feladat:
 - Egy rendszer sikeres menedzseléséhez ismerni kell annak műszaki-technikai vonatkozásait
 - Egy rendszer megfelelő megtervezéséhez tisztában kell lenni a menedzselés alapjaival
- Megközelítés:
 - Problémát leíró modell létrehozása
 - Az eredmény gyakorlati értelmezése

Kvantitatív menedzsmentterület

- Funkcionális menedzsmentterület: a fő **termelő-, szolgáltatófolyamatok menedzselése**
- Operációkutatás: rendszerek **optimális** tervezésének és irányításának tudományos módszertana
- A **kvantitatív eszközökre épülő versenyzés** időszaka
 - Modellezés és optimalizálás széleskörű használata a döntések támogatására
 - Vállalatszintű, stratégiai megközelítés
 - Vezetői elkötelezettség

Termelő- és szolgáltatórendszerek

- Az **input erőforrásokat**

- anyag
- energia
- munkaerő

alakítanak át termékké vagy szolgáltatássá.

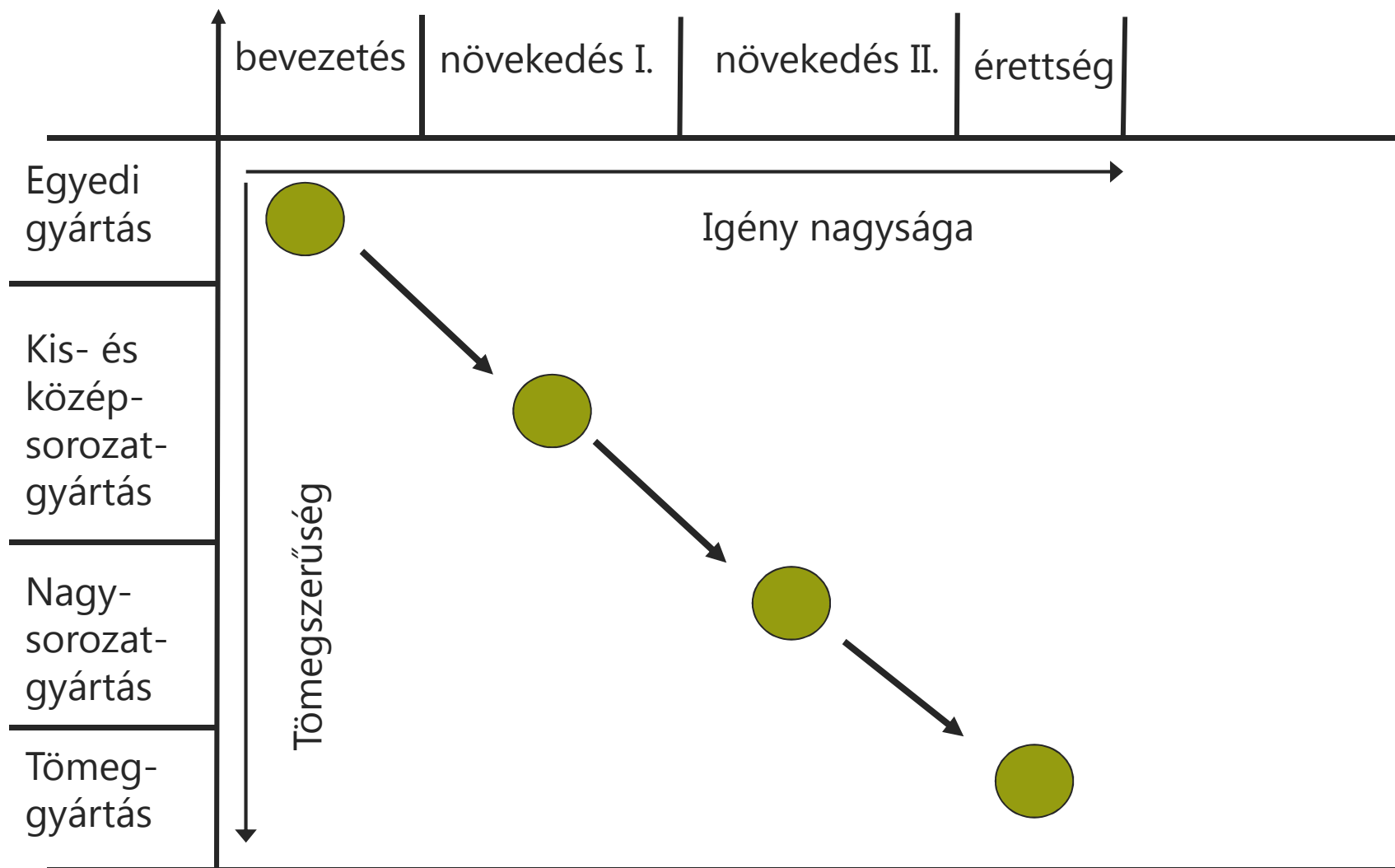
Példák termelőrendszerekre

Rendszer	Bemenő erőforrások	Komponensek	Transzformáció	Termék vagy szolgáltatás
Kórház	betegek	orvosok, ápolók, műszerek, gyógyszerek	kezelés, ápolás	gyógyult paciensek
Étterem	éhes vendégek	élelmiszerek, szakács, pincér, környezet	főzés, kiszolgálás	elégedett, jóllakott vendégek
Gépkocsi- összeszerelő üzem	acéllemezek, motorok, alkatrészek	munkások, gépek, szerszámok	gyártás és összeszerelés	jó minőségű személygép- kocsik
Alapképzés	Érettségizett személyek	tanárok, könyvek, osztálytermek	oktatás	alapdiplomás személyek
Áruház	vásárlók	kirakat, árukészlet, eladó	foglalkozás a vevővel, eladás lebonyolítása	elégedett vásárlók
Raktári elosztó központ	raktározandó áru	rakodóhelyek, raktári eszközök, dolgozók	raktározás, elosztás, adminisztráció	a rendelkezési helyre időben elérkező áru

Tömegszerűség

- A **gyártott mennyiségnek az igénybevett kapacitáshoz viszonyított relatív nagysága**
 - Egyedi gyártás
 - Kissorozat- és középsorozat-gyártás
 - Nagysorozat-gyártás
 - Tömeggyártás
- A termelőrendszer sajátosságai és a gyártandó termék tömegszerűsége összhangban kell, hogy legyenek

Termék – folyamat mátrix

A PROJEKTMENEDZSMENT ALAPJAI

Menedzsment és vállalkozásgazdaságtan
*A termelés- szolgáltatásmenedzsment
alapjai*

Egyedi gyártás jellemzői

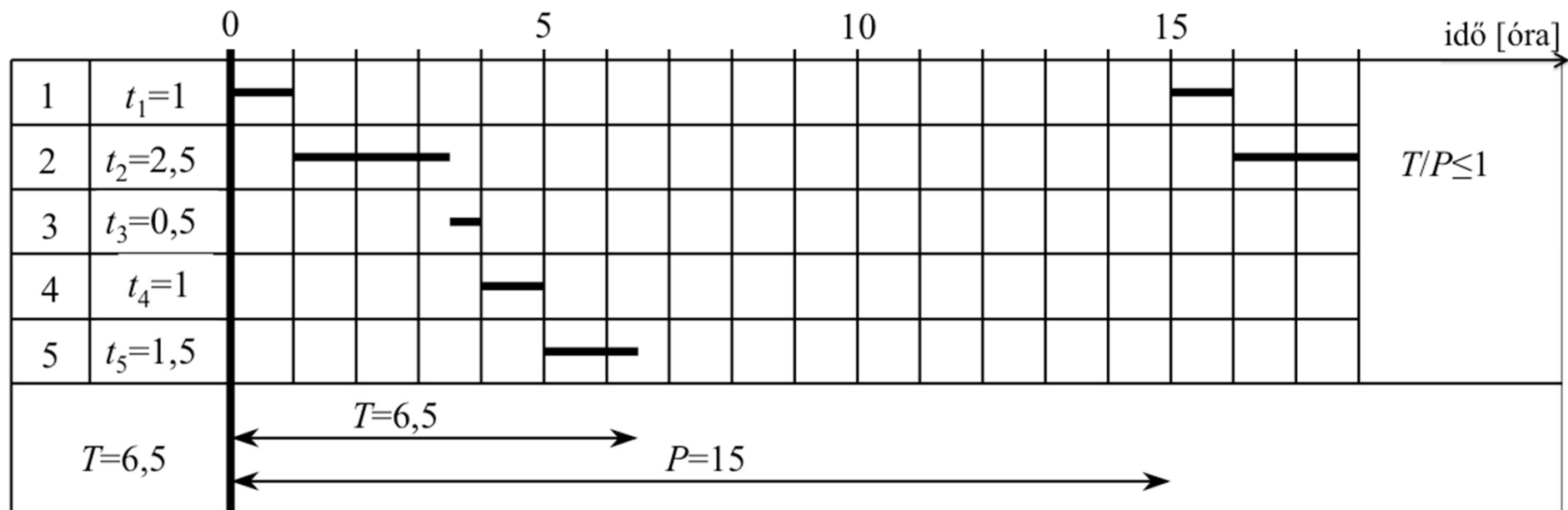
- Az inputperiódus (P) és az egyetlen termék elkészítési idejének (T) aránya egynél kisebb, tehát

$$\frac{T}{P} \leq 1$$

ritkábban jelenik meg a termék a termelőrendszerben, mint amennyi idő egyetlen darab elkészítéséhez szükséges, tehát a termék nincsen mindig jelen a termelőrendszerben

- **Elméleti értelemben egyedi gyártás az, amikor $P \rightarrow \infty$, tehát minden terméket csak egyetlen egyszer készítünk el**
- Eszközök: projektmenedzsment eszközei, egyedi gyártásütemezés

Egyedi gyártás Gantt diagramja

Projektmenedzsment

- A **projekt** egy **időszakos törekvés** egy **egyedülálló termék vagy szolgáltatás előállításának** vállalására
- A **projektmenedzsment** a projekt tevékenységeinek végrehajtása során **tudás, készségek, eszközök és technikák alkalmazása** a projekt követelményeinek teljesítése céljából

A projektmenedzsment eszközei

- **Tradicionális módszerek**
 - Gantt diagram
 - Ciklogram
 - Egyensúlyi vonal módszere
- **Gráfelméleti alapokon nyugvó módszerek**
 - Kritikus út módszere
 - Programértékelő és –ellenőrző technika (PERT)
 - Metra potenciálok módszere (MPM)
- **Egyéb technikák**
 - Érettségi modellek
 - Agilis módszertanok

Hálótervezés

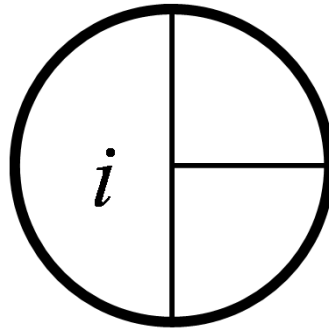
- A **gráfelméletben** alkalmazott elveken és ábrázolási technikákon alapszik
- **Háló:**
 - Irányított élek
 - Csomópontok
- **Projektek:**
 - Tevékenységek
 - Események
- Hálók típusai:
 - **Tevékenységélű háló** (Activity on Arc, AoA)
 - Tevékenység-csomópontú háló (Activity on Node, AoN)

Hálók elemei

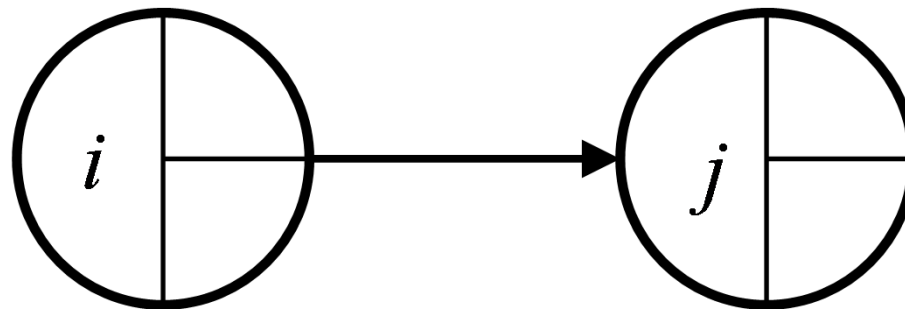
- Tevékenységek
- Események
- Speciális elemek
 - **Mérföldkő:** egy kiemelt fontosságú, határidőhöz kötött esemény
 - **Látszattevékenység:** az események közötti függőségi viszonyt fejezi ki, nincs időtartama
 - **Függőág्य tevékenység:** kezdete és vége más tevékenységek kezdeteitől és végeitől függ

Tevékenységélő hálók

- Az eseményeket csomópontként ábrázoljuk

- A tevékenységeket élként ábrázoljuk

Példa

Az érintett vállalkozás egy **televízióállomás** ár-ajánlatának készítéséhez szeretne hálótervet készíteni.

A televízióállomás egyrészt egy 70 méter magas **antennatoronyból** és a hozzá tartozó **kiszolgáló-épület** megépítéséből áll.

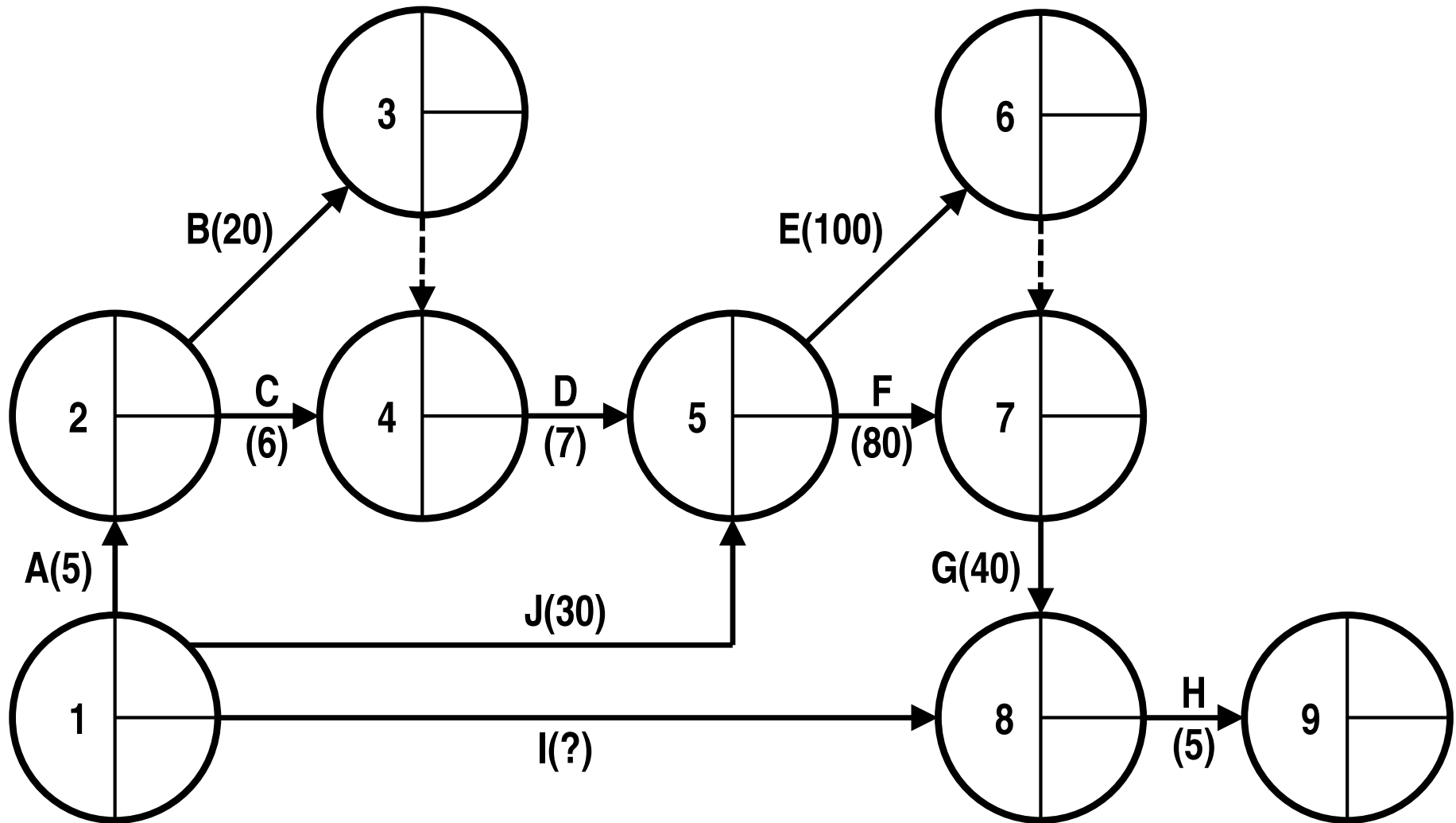
Az árajánlatban kizárólag a tornyot és a hozzá tartozó **elektromos berendezéseket**, a kiszolgálóépületet, az **épület és a torony közötti kapcsolathoz** szükséges **kábelt**, valamint a **helyszín előkészítését** szerepeltetik.

A pályázat miatt egy minősített projektmenedzser alvállalkozó segítségével az átadásig szigorú **nyomon követési és jelentési rendszert** kell működtetni az előrehaladásról.

Példa

TEV. KÓD	TEVÉKENYSÉG MEGNEVEZÉSE	IDŐTART. (NAP)	KÖZVETLEN MEGELŐZŐ TEV. KÓDJA
A	Alvállalkozókkal szerződés	5	-
B	Anyagbeszerzés	20	A
C	Földmérés	6	A
D	Szintezés	7	B, C
E	Torony megépítése	100	D, J
F	Kiszolgálóépület megépítése	80	D, J
G	Belső szerkezetek, közművek	40	E, F
H	Átadás és átvétel	5	G, I
I	Nyomon követés	?	-
J	Speciális engedély	30	-

Hálóterv

Kritikus út módszere

- Tevékenységélű hálók elemzési módszere
- Critical Path Method, CPM
- Meghatározza
 - A projekt időtervének szempontjából **kritikus tevékenységeket**
 - A **teljes projektátfutási időt** (Total Project Time, TPT), azt az időtartamot, ami alatt a projekt befejezhető
- A tevékenységek és események időparaméterei között az **alapvető függőségi szabály** teremt kapcsolatot: **egy esemény addig nem következhet be, amíg a ráirányuló összes tevékenység be nem fejeződött**
- A kritikus út és teljes projektátfutási idő meghatározása **két fázisban** történik

Első fázis

- **Előrefelé történik az elemzés** (forward pass)
- A **tevékenységek korai kezdetének** (Earliest Start Time, *EST*) és a **tevékenység átfutási idejének** (*D*) segítségével a **tevékenység korai befejezte** (Earliest Finish Time, *EFT*) meghatározható:

$$EFT = EST + D$$

- Az **alapvető függőségi szabály** alapján az eseményt közvetlenül **megelőző tevékenységek korai befejezései közül a legnagyobb** választjuk az **esemény legkorábbi bekövetkeztének** (Earliest Event Time, *EET*)
- A számítás eredményeképpen **megkapjuk a projekt teljes átfutási idejét**

Második fázis

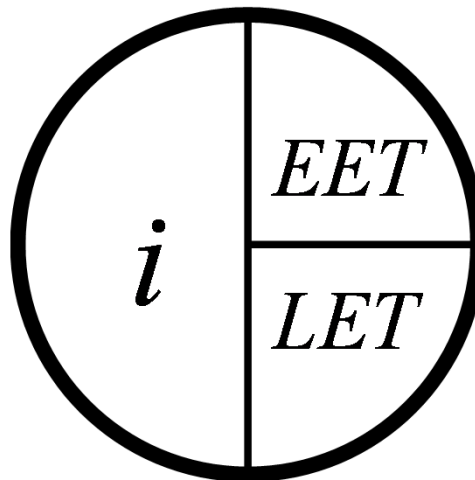
- **Visszafelé történik az elemzés** (backward pass)
- A **tevékenység késői befejezésének** (Latest Finish Time, *LFT*) és a **tevékenység átfutási idejének** (*D*) segítségével a **tevékenység késői kezdete** (Latest Start Time, *LST*) meghatározható:

$$LST = LFT - D.$$

- Az **alapvető függőségi szabály** alapján az eseményt közvetlenül **megelőző tevékenységek késői kezdetei közül a legnagyobb** választjuk az **esemény legkésőbbi bekövetkeztének** (Latest Event Time, *LET*)
- A számítás eredményeképpen **megkapjuk a projekt kezdetének lehetséges legkésőbbi kezdetét**

Az események paraméterei

- **1. fázis: legkorábbi bekövetkezés** (Earliest Event Time, *EET*)
- **2. fázis: legkésőbbi bekövetkezés** (Latest Event Time, *LET*)

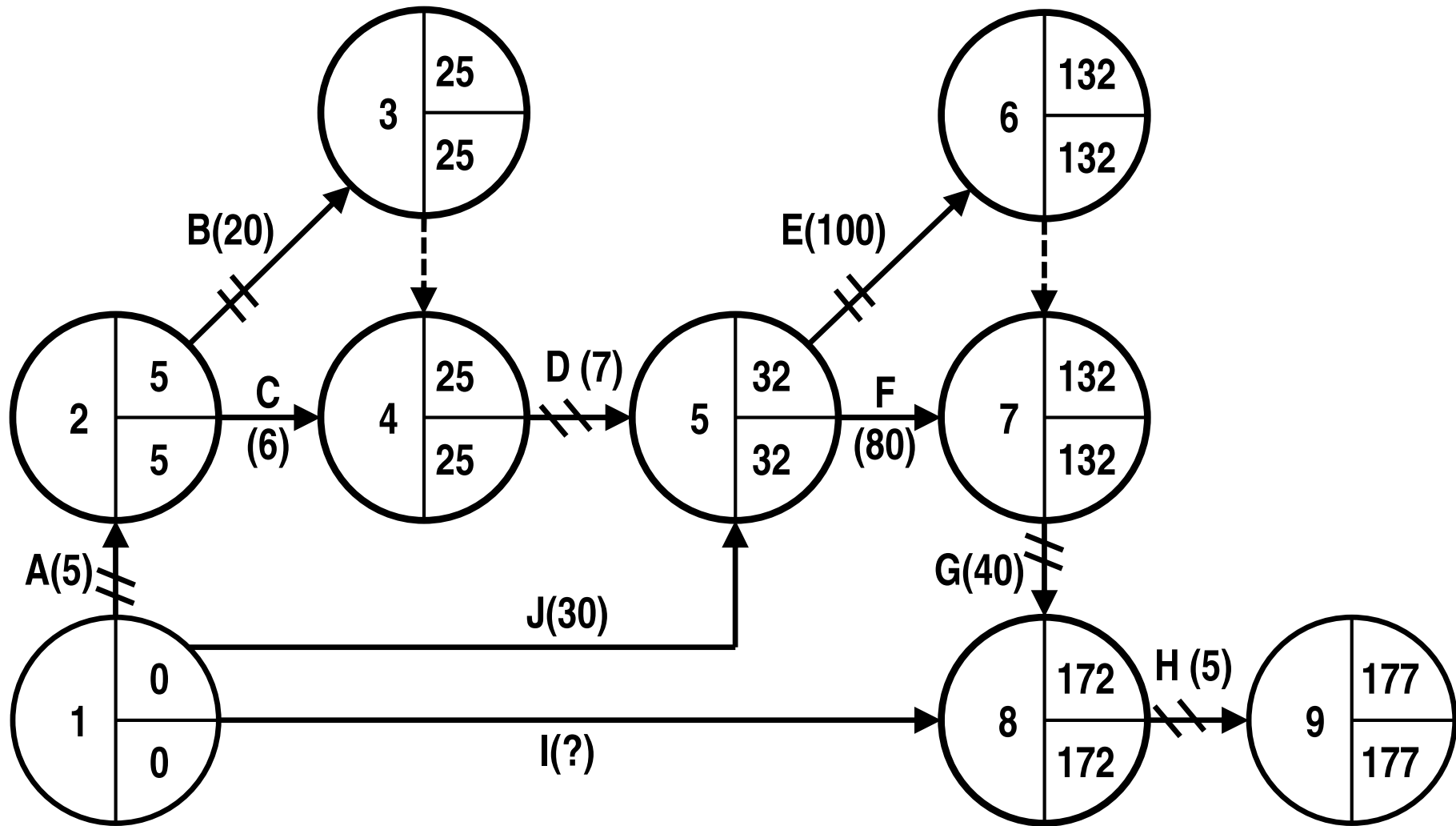
Példa – előrefelé elemzés

- **1. esemény:** kezdőpont
 $EET(1)=0$
- **A tevékenység:** 1. eseményből indul
 $EFT(A)=EST(A)+D(A)=0+5=5$
- **2. esemény:** az A tevékenység befejezésekor következik be
 $EET(2)=EFT(A)=5$
- **B tevékenység:** 2. eseményből indul
 $EFT(B)=EST(B)+D(B)=5+20=25$
- **C tevékenység:** 2. eseményből indul
 $EFT(C)=EST(C)+D(C)=5+6=11$
- **3. esemény:** a B tevékenység befejezésekor következik be
 $EET(3)=EFT(B)=25$
- **4. esemény:** a 3. esemény bekövetkeztével és C tevékenységek befejezésekor következik be
 $EET(4)=MAX[EET(3);EFT(B)]=MAX[25;11]=25$

Példa – visszafelé elemzés

- **9. esemény:** befejező esemény
 $LET(9) = EET(9) = 177$
- **H tevékenység:** 9. esemény bekövetkeztekor ér véget
 $LST(H) = LET(9) - D(H) = 177 - 5 = 172$
- **8. esemény:** a H tevékenységet indítja el
 $LET(8) = LST(H) = 172$
- ...
- **E tevékenység:** $LST(E) = LFT(E) - D(E) = 132 - 100 = 32$
- **F tevékenység:** $LST(F) = LFT(F) - D(F) = 132 - 80 = 52$
- **5. esemény:** az E és F tevékenységek bekövetkeztek ér véget
 $LET(5) = \min[LST(E); LST(F)] = \min[32; 52] = 32$

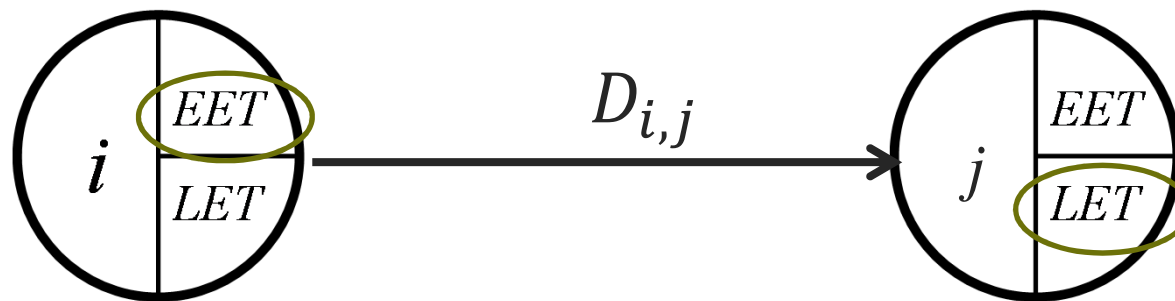
Példa

Tartalékidők

- A **teljes tartalékidő** (Total Float, TF) az a teljes időmennyiség, amennyivel egy (i és j események által határolt tevékenység) K tevékenység kiterjedhet vagy késheet a teljes projektidőre gyakorolt hatás nélkül:

$$TF(K) = TF_{i,j} = (LET_j - EET_i) - D_{i,j}$$

Példa

- A J tevékenységet
 - a 32. napig kell befejezni ($LFT(J)=LET(5)=32$)
 - a 0. napon elkezdhető ($EST(J)=EET(1)=0$)
 - 30 nap alatt lehet befejezni ($D(J)=30$)
$$TF(J) = LET(5) - EET(1) - D(J) = 32 - 0 - 30$$
$$= 2 \text{ munkanap}$$
- A D tevékenységet
 - a 32. napig kell befejezni ($LFT(D)=LET(5)=32$)
 - a 25. napon elkezdhető ($EST(D)=EET(4)=25$)
 - 30 nap alatt lehet befejezni ($D(J)=7$)
$$TF(J) = LET(5) - EET(1) - D(J) = 32 - 25 - 7$$
$$= 0 \text{ munkanap}$$

Kritikus út

- A **kritikus út** (vagy utak) a kritikus tevékenységek egy láncolata
- **A kritikus tevékenység** az, aminek bármilyen időbeli kiterjedése (csúszása, meghosszabbodása) befolyásolja a projekt teljes átfutási idejét
 - A kritikus tevékenységeknek teljes tartalékideje nulla
- A kritikus utat **a háló színétől eltérő módon** vagy **duplán áthúzott vonallal** jelöljük
- A mintapéldában a kritikus út: A-B-D-E-G-H

Függőágy-tevékenység

- Kezdeté és vége más tevékenységek kezdeteitől és végeitől függ
- Az elemzett háló alapján határozható meg a hossza
- Példánkban ilyen a nyomon követési rendszer működtetésével és jelentések készítése (I tevékenység)
- Az 1. esemény kezdeté és a 8. esemény befejezte fogja közre, ezért hossza:

$$LET(8) - EET(1) = 172 - 0 = 172$$

Eredmények

- A projekt tervezése és elemzése adatokat szolgáltat
 - az erőforrások allokálásához
 - a költségvetés elkészítéséhez
 - a kivitelezés során a nyomon követéshez
 - az előrehaladási jelentések elkészítéséhez
 - a projekt módosításához, a változások rugalmasan követéséhez

KAPACITÁSELEMZÉS

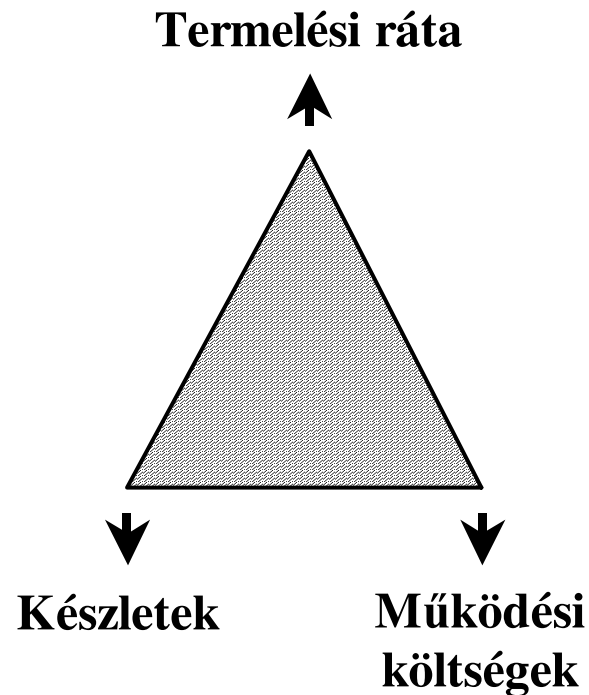
Menedzsment és vállalkozásgazdaságtan
*A termelés- szolgáltatásmenedzsment
alapjai*

Sorozat- és tömeggyártás

- A gyártás, szolgáltatás tömegszerűsége alapján
 - Kissorozat- és középsorozat-gyártás
 - Nagysorozat-gyártás
 - Tömeggyártás
- A termék folyamatosan jelen van a termelőrendszerben
- Egy termék gyártásához szükséges idő hosszabb, mint a termék gyártásának inputperiódusa

Hatékonyság

- A termelt mennyiséget kifejező mutatók
- A készletek alakulását kifejező mutatók
- A termelési folyamat közvetlen működtetésének költsége

Kapacitás

- **Kibocsátókéesség**
 - az előállított termékek, teljesített szolgáltatások száma
 - a termékkibocsátások és a szolgáltatásteljesítések között eltelt idő
 - a vevői igényeknek megfelelő, a piacon eladható termékek, szolgáltatások száma
- Egy vizsgált **erőforrás kapacitása** egy **meghatározott időszak alatt** gyártható **termék** vagy nyújtható **szolgáltatás mennyisége**

Abszolút kapacitásmutatók

- **Tervezési kapacitás** az egy adott időszakban, **ideális körülmények** közötti maximális kibocsátóképesség

$$\text{tervezési kapacitás} = \frac{NDSH}{M}$$

- **Effektív kapacitás** a **tényleges munkarendnek** megfelelő kibocsátóképesség

$$\text{effektív kapacitás} = \frac{NDSH(1 - \xi)}{M},$$

Relatív kapacitásmutatók

- A **kapacitáskihasználás** megadja, hogy **az ideális körülményekhez képest** milyen mértékben vettük igénybe a kapacitást **a tényleges működés** során:

$$\text{kapacitáskihasználás} = \frac{\text{tényleges kibocsátás}}{\text{tervezési kapacitás}}$$

- A **hatékonyság** kifejezi, hogy **a tényleges munkarend szerinti kapacitást** milyen mértékben vettük igénybe **a tényleges működés** során:

$$\text{hatékonyság} = \frac{\text{tényleges kibocsátás}}{\text{effektív kapacitás}}$$

Példa

Egy nyomtatott áramköröket gyártó berendezés **egy héten öt napot** dolgozik, naponta **egy, nyolc órás műszakban**. Egy **nyomtatott áramköri kártya forrasztásának időszükséglete 3,6 másodperc** (0,01 óra). A berendezés hasznos időalapjából **10% a karbantartási, valamint átállási idő**. Az egyik vizsgált **héten** a berendezés **kibocsátása 3000 db** volt.

$$\text{tervezési kapacitás} = \frac{NDSH}{M} = \frac{1 \cdot 5 \cdot 1 \cdot 8}{0,01} = 4000 \text{ db/hét}$$

$$\text{effektív kapacitás} = \frac{NDSH(1 - \xi)}{M} = \frac{1 \cdot 5 \cdot 1 \cdot 8 \cdot (1 - 0,1)}{0,01} = 3600 \text{ db/hét}$$

$$\text{kapacitáskihasználás} = \frac{\text{tényleges kibocsátás}}{\text{tervezési kapacitás}} = \frac{3000}{4000} = 0,75 \rightarrow 75\%$$

$$\text{hatékonyság} = \frac{\text{tényleges kibocsátás}}{\text{effektív kapacitás}} = \frac{3000}{3600} = 0,833 \rightarrow 83,3\%$$

Kapacitáselemzési problémák

- Az **igény és a kapacitás összhangjának** megteremtése
- A **kapacitásváltoztatás iránya** szerint
 - Kapacitásbővítés
 - A kapacitás szinten tartása
 - Kapacitásleépítés
- A **változtatás időhorizontja**
 - Rövidtávú kapacitásmódosítás
 - Hosszútávú kapacitásmódosítás

Rövid távú kapacitásstervezés

- Az igény és a kapacitás **rövid távú összhangjának** megteremtése
- Egyensúly visszaállítása:
 - Az igény alakulásának befolyásolása (**igénymenedzsment**)
 - A rendelkezésre álló kapacitás megváltoztatása (**kapacitásmenedzsment**)
 - A kettő ötvözete
 - **Gazdaságossági döntés** a megfelelő eszköz kiválasztása

Igénymenedzsment

- Az **igény átirányítása** a kapacitáshiánnyal rendelkező időszakokból a **kapacitásfelesleggel rendelkező időszakokba**
- Árváltoztatás
- Raktárra termelés
- Rendelések átfutási idejének változtatása
- Rendelés felvétele

A kapacitás befolyásolása

- A rendelkezésre álló **kapacitás** nagyságának **módosítása**
- Túlóra
- Műszakszám növelése
- Karbantartás átütemezése
- Alvállalkozók alkalmazása
- Berendezések bérlése
- Termelésütemezés (sorozatnagyság növelése)
- Ütemidő változtatása

Példa

Amennyiben egy bankban azt jelzik előre, hogy egy meghatározott időszakban **naponta átlagosan 100 vevő jelentkezik**, hogy egy újonnan bevezetett számlatípust megnyisson, a kiszolgálási folyamat jellemzőinek ismeretében meghatározható az alkalmazottak szükséges száma.

Egy az új számlatípus nyitásával foglalkozó alkalmazott átlagosan **három vevőt tud kiszolgálni óránként**, de **minden vevőhöz továbbá 40 percnyi adminisztrációs munka** is tartozik később az irodában. **Az alkalmazottak idejük 20%-át egyéb tevékenységekkel töltik** (megbeszélések, értekezletek stb.).

A munkaidő **a hét öt napján 9 órától 16 óráig tart egy óra ebédidő közbeiktatásával** délben.

Példa

$$Q = 500 \text{ db/hét}$$

$$M = 60/3+40=60 \text{ perc/db}$$

$$D = 5 \text{ nap/hét}$$

$$S = 1 \text{ műszak/nap}$$

$$H = 16 - 9 - 1 = 8 \text{ óra/műszak}$$

$$\xi = 20\%$$

A szükséges alkalmazottak átlagos száma (N):

$$\begin{aligned} N &\geq \frac{QM}{DSH(1-\xi)} = \\ &= \frac{500 \cdot 60}{5 \cdot 1 \cdot 8 \cdot 60 \cdot (1-0,2)} = 20,83 \approx 21 \text{ alkalmazott} \end{aligned}$$

Példa

- A rendszer tervezési és effektív kapacitása:

$$\text{tervezési kapacitás} = \frac{21 \cdot 5 \cdot 1 \cdot (16 - 9 - 1) \cdot 60}{60} = 630 \frac{\text{vevő}}{\text{hét}}$$

$$\text{effektív kapacitás} = \frac{21 \cdot 5 \cdot 1 \cdot (16 - 9 - 1) \cdot 60 \cdot (1 - 0,2)}{60} = 504 \frac{\text{vevő}}{\text{hét}}$$

- Ha naponta 90 vevőt (heti 450 vevőt) szolgáltak ki a kapacitáskihasználás és hatékonyság:

$$\text{kapacitáskihasználás} = \frac{\text{tényleges kibocsátás}}{\text{tervezési kapacitás}} = \frac{450}{630} = 0,7143 \rightarrow 71,43\%$$

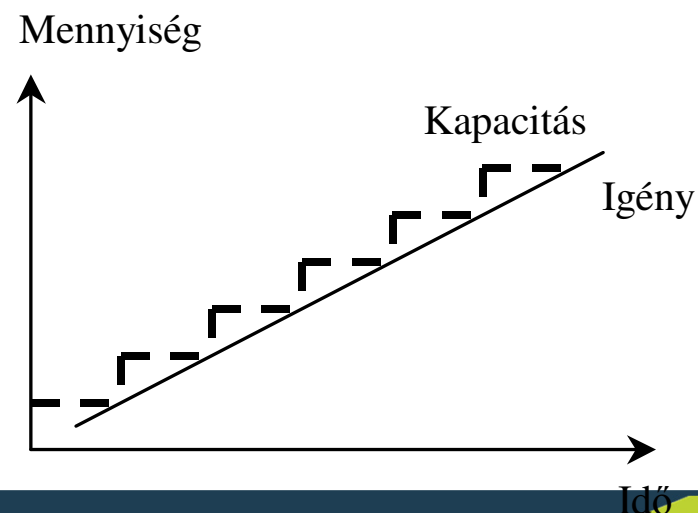
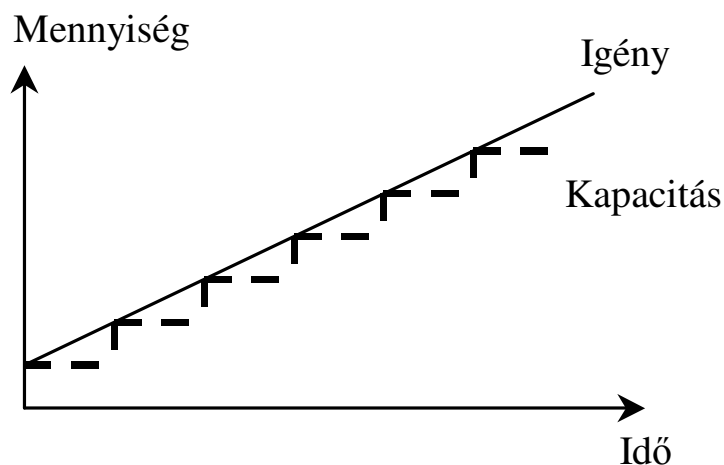
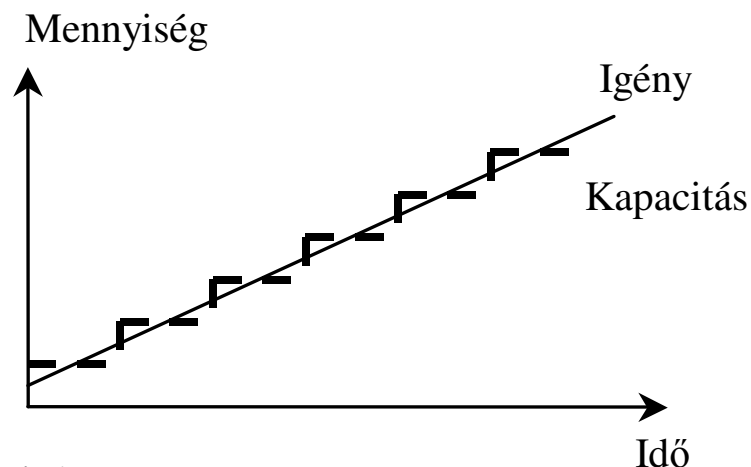
$$\text{hatékonyság} = \frac{\text{tényleges kibocsátás}}{\text{effektív kapacitás}} = \frac{450}{504} = 0,8928 \rightarrow 89,28\%$$

Hosszú távú kapacitáselemzés

- Az **igény és a kapacitás hosszú távon gazdaságosan** megteremthető **egyensúlyáról** kell gondoskodni
- E feladat megoldásakor **két lényeges szempontot** kell figyelembe venni
 - A menedzsment feladata annak meghatározása, hogy **az egyensúly felbomlása az igény vagy a kapacitás javára** történjen-e, és **mekkora** legyen annak **megengedett mértéke**
 - Hosszú távú döntéseknél figyelembe kell venni a **jövőbeni adatok bizonytalanságát**

Az igény és a kapacitás közötti egyensúly biztosításának vizsgálata

- Az **igény folytonos** és a **kapacitás diszkrét** változását kell összehangolni
- A kapacitásbővítés **stratégiái**
 - Az igény átlagos kielégítése
 - Maximális kapacitáskihasználás
 - Minden vevő kiszolgálása

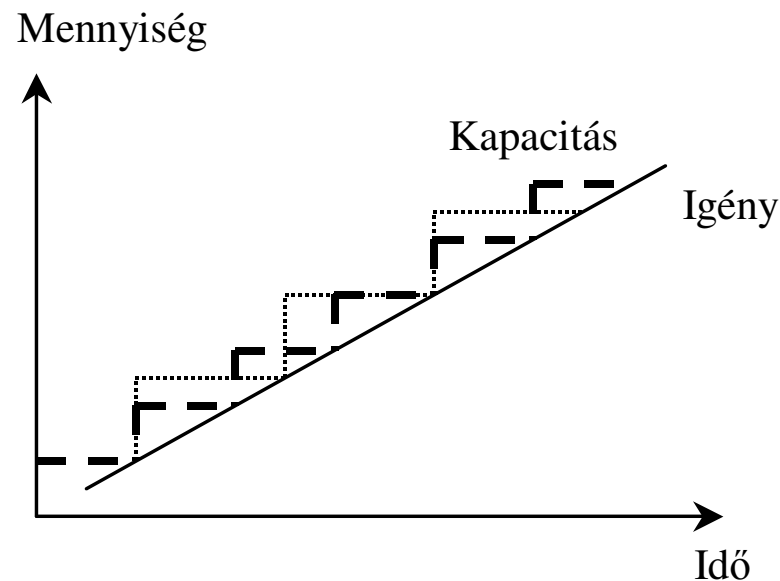

A kapacitásváltoztatási stratégia kiválasztása

- A legfontosabb **befolyásoló tényezők**:
 - Piaci pozíció
 - A termék vagy szolgáltatás hozama
 - A kielégítetlen igény vesztesége
 - A termékszerkezet stabilitása
 - A kapacitás megbízhatósága
 - A kihasználatlan kapacitás költsége
- A stratégia vonatkozhat
 - Kapacitásbővítésre
 - Kapacitáscsökkentésre

A kapacitásváltoztatás mértéke

- **Mekkora lépésekben (és milyen gyakorisággal)** kövesse a kapacitásváltoztatás az igény változását

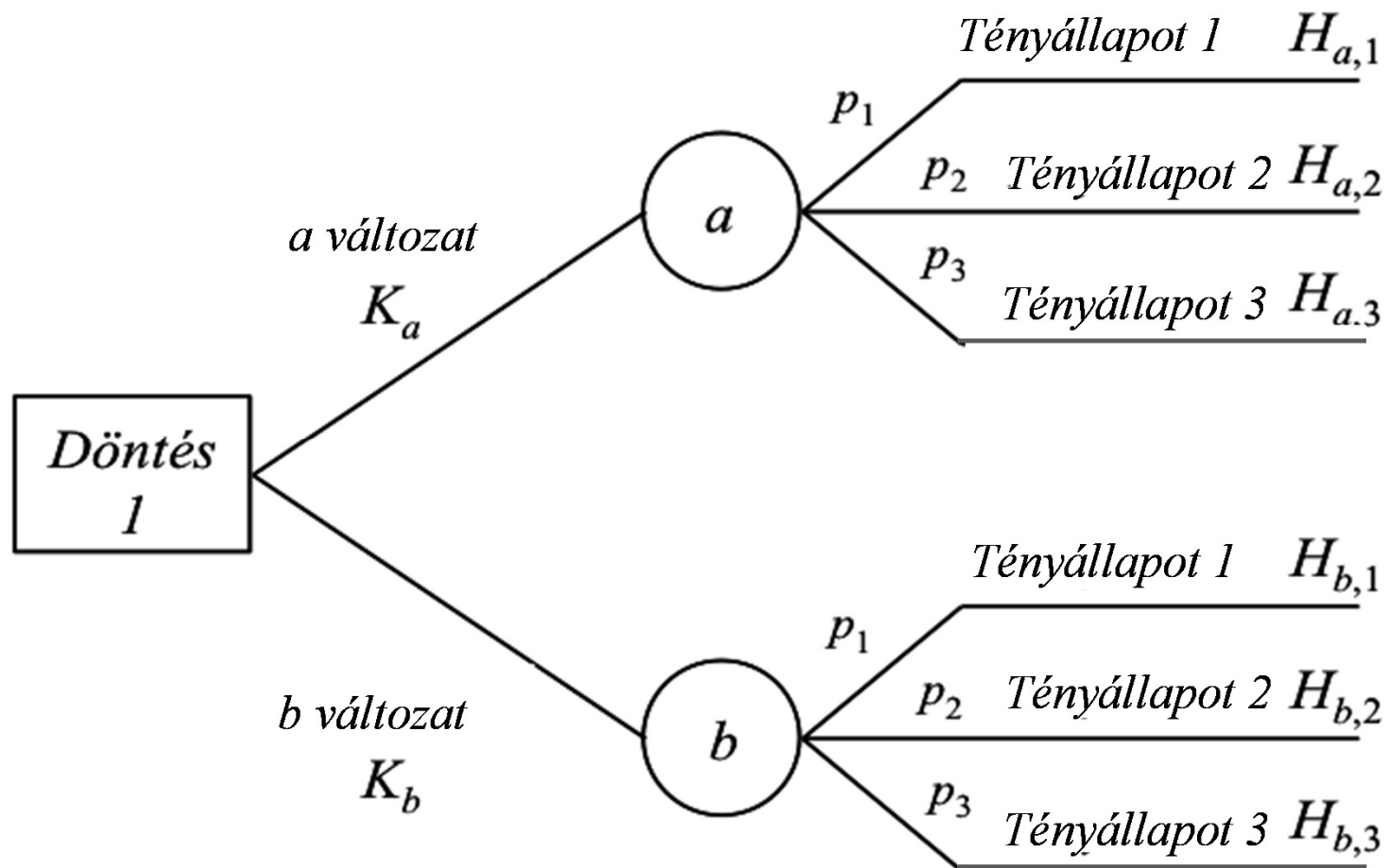

- A döntést **befolyásoló tényezők**:
 - a mérettől függő gazdaságosság
 - a bővítés finanszírozása

A bizonytalanság figyelembevétele

- Az egyes **döntési változatok** gazdasági eredményét a következőkben **a környezeti feltételek várható alakulásának függvényében** vizsgáljuk
 - Döntés: döntési változat
 - Környezeti feltétel: tényállapot
- A valószínűségszámítás segítségével **a döntési változatok hozamainak** (költségeinek, hasznainak stb.) **várható értékét optimalizáljuk**
- A **kockázatos kapacitásváltoztatási döntések** a **döntési fa módszerével** támogathatók

Döntési fa

A döntési kritérium

- A **haszon várható értékét maximalizáljuk** (vagy a felmerülő költségek várható értékét minimalizáljuk):

$$\max_j \left[\sum_i (p_i H_{i,j} - K_j) \right] =$$
$$= \max \left[(p_1 H_{a,1} + p_2 H_{a,2} + p_3 H_{a,3} - K_a); (p_1 H_{b,1} + p_2 H_{b,2} + p_3 H_{b,3} - K_{ab}) \right]$$

- Adott döntési változat (j), adott tényállapotának (i) bevétele ($H_{i,j}$) a bekövetkezés valószínűségével súlyozva a **bevétel várható értéke** adódik
- Ezt korrigáljuk a **döntési változat költségével** (K_j)
- A **maximális várható haszonnal** rendelkező döntést (j) választjuk
- A **szekvenciálisan egymáshoz kapcsolódó döntéseknél a jövőből a jelen felé** halad az elemzés

Példa

Egy **IT vállalkozás infrastruktúrafejlesztési döntése** a következő két év vizsgálata alapján történik.

Jelenleg:

- a vállalkozás **évi 10 millió Ft** bevételre számíthat, piackutatás alapján az is ismert, hogy **40%** annak valószínűsége, hogy a piac nem növekszik tovább
- **60%** annak valószínűsége, hogy sikerül bővíteni a vállalkozás vevői körét, amikor is **15 millió Ft** éves bevételre számíthat a cég

Az infrastruktúra fejlesztése érdekében lehetőség van beruházni egy **új gépterembe**, aminek **költsége 30 millió Ft**

- az új gépteremben elérhető kedvezőbb feltételek következtében a piac változatlansága (**40%**) esetén a vállalkozás évi **20 millió Ft** bevételre számíthat
- a vevői kör kiszélesítésével (**60%**) pedig évi **30 millió Ft-ra**

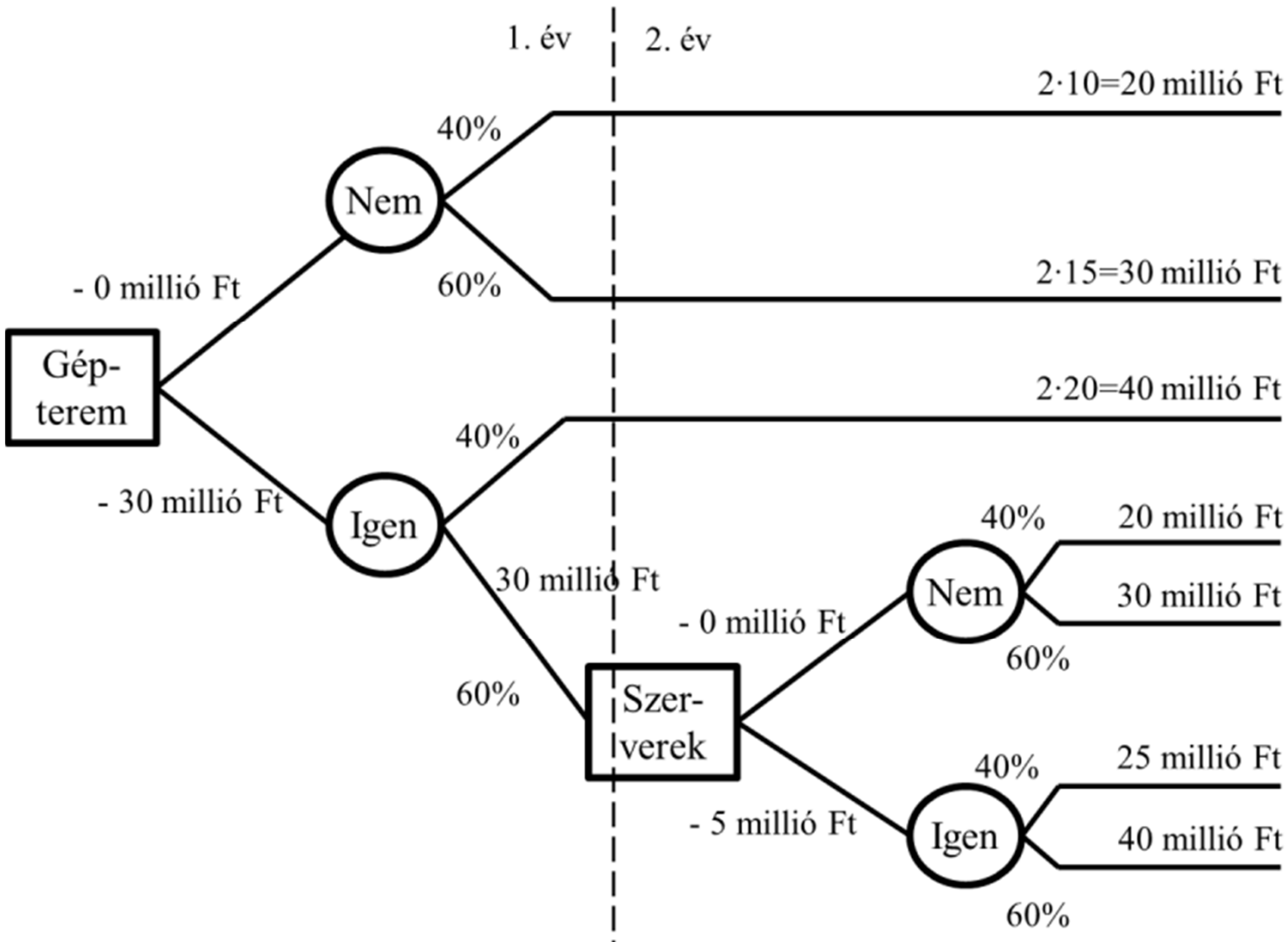
Példa

A piac kedvező alakulása esetén **egy év után** érdemes elgondolkozni azon, hogy **az új gépterembe** vásároljanak-e **további szervereket 5 millió Ft** értékben:

- az új szerverekkel a vállalat bevétele stagnálás (**40%**) esetén évi **25 millió Ft**-ra nő
- új ügyfelekkel (**60%**) évi **40 millió Ft**-ra nő

Hogyan döntsön a vállalat?

Példa

Példa – 1. döntés

Az új szervekről szóló döntés:

- Ha a vállalkozás **nem vásárol szerveket**, nem jelentkezik plusz költség és 40% valószínűséggel egy év alatt 20 millió Ft, 60% valószínűséggel 30 millió Ft bevételre számíthat:

$$0,4 \cdot 20 + 0,6 \cdot 30 - 0 = \mathbf{26 \text{ millió Ft}}$$

- Ha a **szervek megvásárlása** mellett dönt a vállalkozás, azzal 5 millió Ft költsége keletkezik, a bevétele azonban 40% valószínűséggel 25 millió Ft-ra, 60% valószínűséggel 40 millió Ft-ra nő:

$$0,4 \cdot 25 + 0,6 \cdot 40 - 5 = \mathbf{29 \text{ millió Ft}}$$

A két döntési alternatíva közül gazdaságilag **a szervek beszerzése a kedvezőbb**, tehát emellett kell döntenie a vállalkozásnak – **ha új géptermet létesített korábban a vállalat**

Példa – 2. döntés

- A **gépterem létesítésének** problémája:
 - Ha **nem létesít új géptermet**, nem jelentkezik plusz költség és 40% valószínűséggel két év alatt kétszer 10, összesen 20 millió Ft, 60% valószínűséggel kétszer 15, összesen 30 millió Ft bevételre számíthat:

$$0,4 \cdot 20 + 0,6 \cdot 30 - 0 = \mathbf{26 \text{ millió Ft}}$$

- Amennyiben **géptermet létesít** a vállalkozás, azzal 30 millió Ft költsége keletkezik. Ha a piacot nem sikerül bővíteni (40%), nincs szükség új szerverekre, és ekkor két év alatt kétszer 20, 40 millió Ft lesz a vállalkozás bevétele. Ha sikerül bővíteni az ügyfélkört (60%), akkor a vállalat egy évig 30 millió Ft bevételre számíthat, és a **korábbi döntés értelmében, ha a vevői kör bővítése sikerül, a második évben új szervereket vásárol vállalkozás**, ebben az évben a bevétele várhatóan 29 millió Ft lesz:

$$0,4 \cdot 40 + 0,6 \cdot (30 + 29) - 30 = \mathbf{21,4 \text{ millió Ft}}$$

Példa – eredmény

- Gazdaságilag **nem indokolt az új gépterem létesítése**
 - A várható haszon **26 millió Ft**
- **Ha mégis új géptermet létesített a vállalat és vevői körét sikerül bővítenie egy év alatt,** érdemes egy év múlva újabb szervereket vásárolnia
 - A várható haszon **21,4 millió Ft**
- A **tényleges eredmény a megvalósított döntés és a bekövetkező tényállapot** függvénye

A rövid és hosszú távú kapacitáselemzés különbségei

- A hosszú távú problémáknál az adatok **bizonytalansága** jelentős szerepet játszik
 - ezért e problémáknál a valószínűségszámítás, valamint érzékenységvizsgálat fontos szerepet játszik a döntéshozatalban
 - a rövid távú kérdéseknél szervezési intézkedésekkel a termelőrendszert teszik alkalmassá a bizonytalanság kedvezőtlen hatásainak enyhítésére
- A **rövid távú** problémák **konkrét feladatok** megoldásával foglalkoznak, míg a **hosszú távú** kérdések rendszerint inkább **konceptcionális** jellegűek
 - a rövid távú vizsgálat eredménye gyakran igen hamar megvalósul
 - a hosszú távú vizsgálatok eredményei inkább tájékoztató jellegűek, a végső döntést sok egyéb információ is meghatározhatja

A KÉSZLETGAZDÁLKODÁS ALAPJAI

Menedzsment és vállalkozásgazdaságtan
*A termelés- szolgáltatásmenedzsment
alapjai*

Készletek

- A termelés- és szolgáltatásmenedzsment sorozat- és tömeggyártásának fontos **működési mutatószáma**:
 - a **készletek finanszírozásának** gazdasági következménye jelentősen befolyásolja a vizsgált folyamat gazdasági eredményét.
 - a készletekkel kapcsolatos döntések gyakran a raktáron messze túlmutató, **a vállalat egész tevékenységét átható következményekkel** járnak, és így alapvetően befolyásolják a vizsgált folyamat gazdasági eredményét.

A készletek funkciói

- A raktározás funkciója, hogy **az anyagáramláson belül puffert biztosítson**, ami a teljes termelési folyamatot végigkíséri az alapanyag beérkezésétől a késztermék értékesítéséig
 - **Időbeli kiegyenlítés** egyrészt a különböző anyagok **beérkezése és a felhasználásuk** igénye **között**, másrészt a termelés és a vevői igény között
 - **Mennyiségi kiegyenlítés** a különböző dimenziójú **anyagáramlások között** (például a termelés és a vevői igény között)
 - **Biztonsági funkció**, ami az **előre nem látható ingadozásokat** egyenlíti ki a raktárba, illetve a raktárból történő szállítások során (tartalék vagy biztonsági készlet)

A készletek funkcionális csoportosítása

- **Okok szerinti** megkülönböztetés:
 - **tervezett készletek** (elsősorban az időbeli kiegyenlítés érdekében)
 - **ciklus készletek** (a mennyiségi kiegyenlítés érdekében)
 - **fluktuációs készletek** (biztonsági funkció)
 - **szállítási készletek** (amelyek épp az elosztási csatornában tartózkodnak)
 - **tartalékalkatrész-készletek**
 - **spekulációs készletek** (a tényleges vagy várt kedvező beszerzési feltételek kiaknázása érdekében)

A készletek számviteli csoportosítása

- A készletek **származási, megjelenési formája** szerint
 - **vásárolt készletek**
 - **alapanyagok**
 - **alkatrészek**
 - **saját termelésű készletek**
 - **befejezetlen termelés**
 - **félkész termék**
 - **késztermék**

Készletekkel kapcsolatos döntések

- A **stratégiai döntések** azt határozzák meg, hogy egy készletezési rendszernek **milyen szinten kell kielégítenie a vevői igényeket**
 - Felső vezetői szinten meghozott döntés
- A **működési döntések** arra adnak választ, hogy a stratégia által meghatározott szolgáltatás-színvonalat hogyan érheti el a vállalat a leggazdaságosabban, vagyis hogy miből mikor, mennyit és hogyan rendeljen
 - A termelés- és szolgáltatásmenedzsment szintjén meghozott döntések

Készletezéssel kapcsolatos alapfogalmak

- **Tisztán készletező** rendszerről beszélünk akkor, ha a megrendelt mennyiség a **külső szállítótól** érkezik meg a raktárba

Termelő-készletező rendszerről beszélünk, ha a megrendelt mennyiséget **egy termelési folyamat szolgáltatja**

- **Független igényű** készletezési rendszerről beszélünk, ha a raktározott termék iránti **igény nem függ egy másik termék iránti igénytől**

Függő igényű készletezési rendszerről beszélünk, amikor a raktározott termék **igénye egy másik termék igényétől függ**

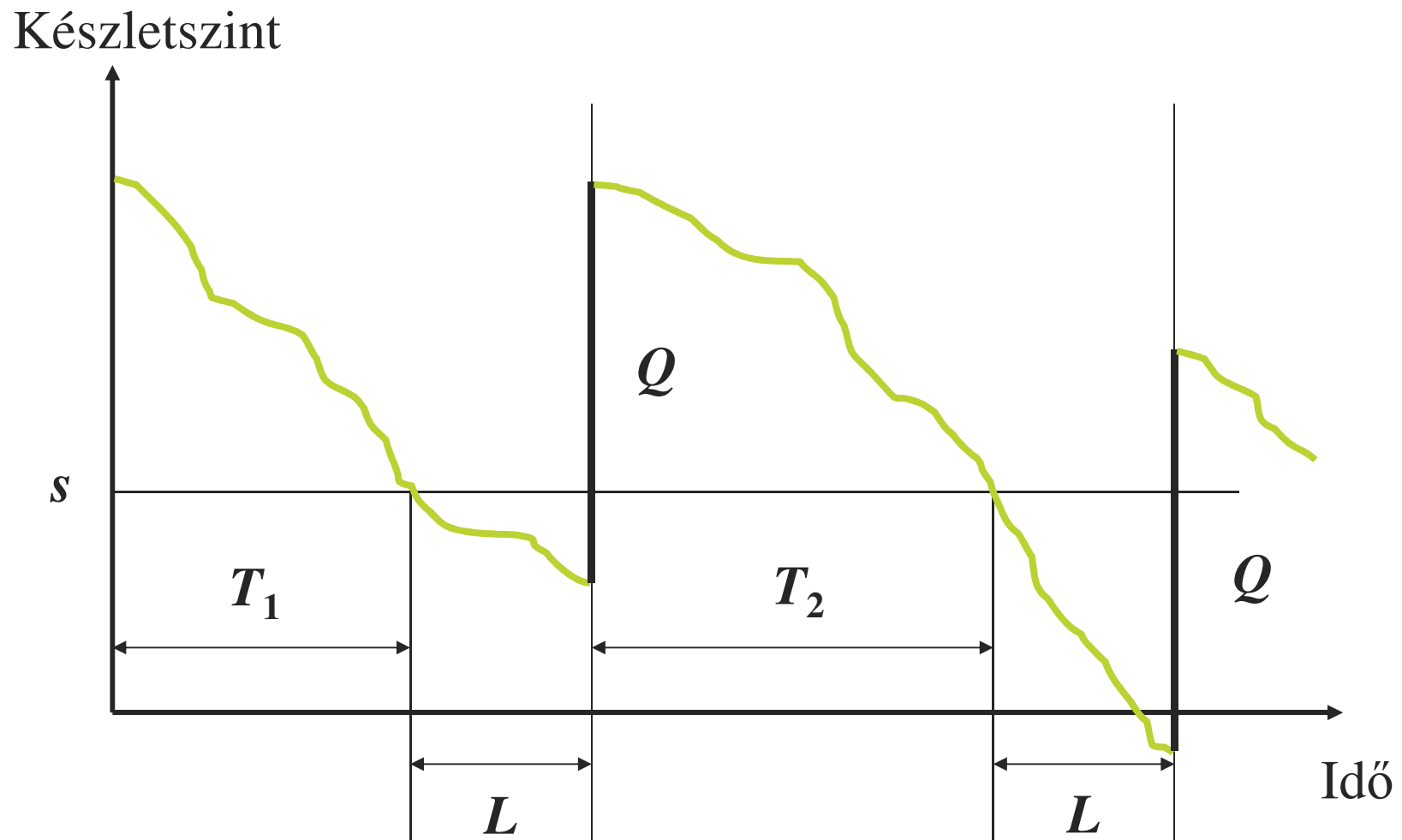
Készletezési mechanizmusok

- A készletezési mechanizmus meghatározza, hogy **milyen esemény, vagy események bekövetkezésekor kell a rendelést feladni** (mikor?), és a **rendelés nagyságát milyen elvek szerint kell meghatározni** (mennyit?)
- Alapesetei:
 - **Folyamatos készletvizsgálat**
 - **Periodikus készletvizsgálat**

Folyamatos készletvizsgálat

- **A készletek nagysága folyamatosan ismert**
- Működési elv:
 - Ha készletszint lecsökken egy bizonyos értékre (**utánrendelési készletszint** – s),
 - akkor feladunk egy rögzített **rendelési mennyiségre** (Q) szóló rendelést,
 - ami az utánrendelési időköz (L) letelte után érkezik meg.
- Állandó rendelési tétel nagyság, (Q,s) , két konténeres rendszer

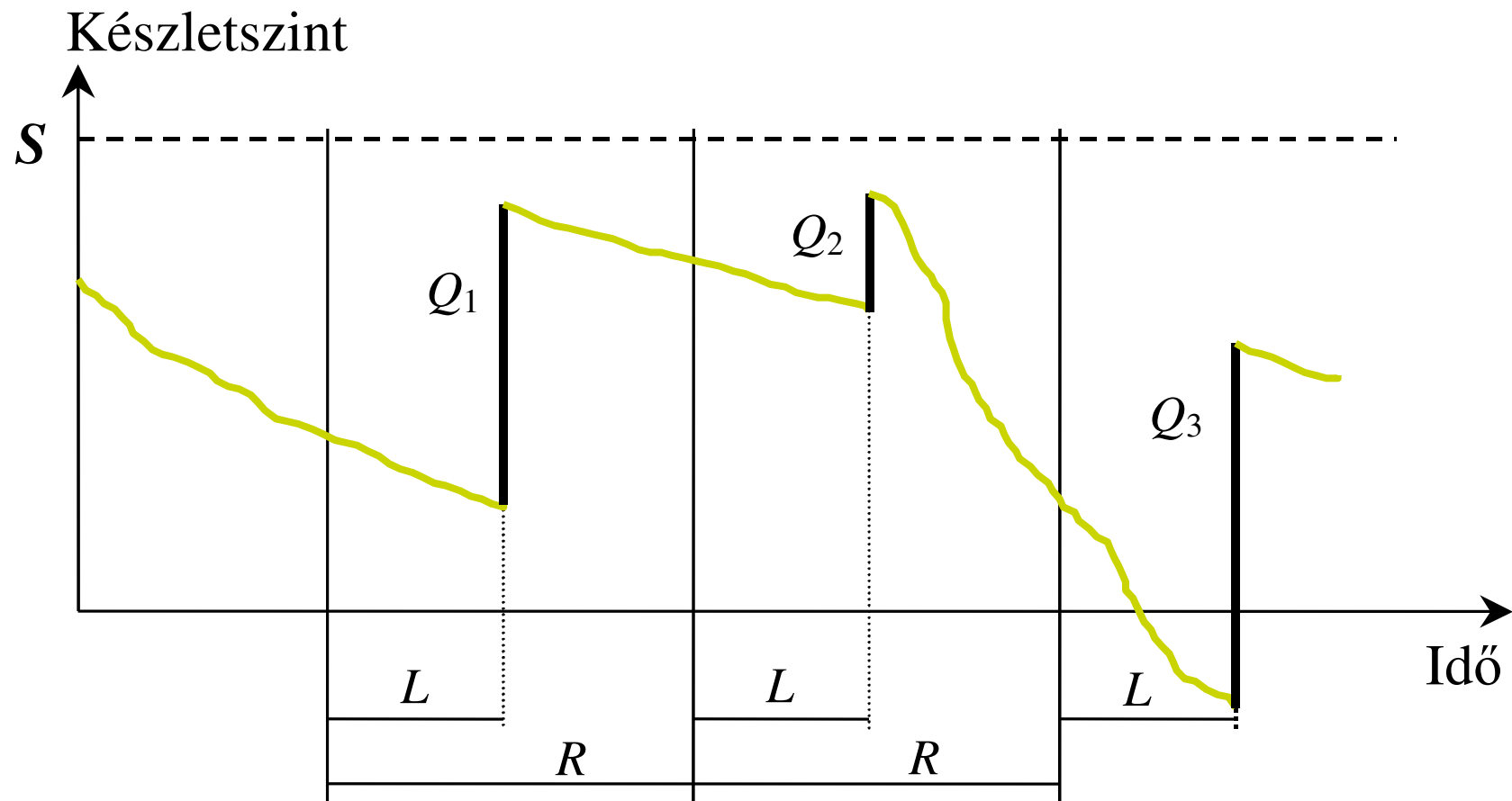
Folyamatos készletvizsgálat

Periodikus készletvizsgálat

- A készletek nagyságát csak bizonyos időközönként ellenőrizzük
- Működési elv:
 - A **készletvizsgálati periódus** elteltével (R)
 - feladunk egy olyan mennyiségre szóló rendelést, ami az **elméleti maximális készletszinthez** (S) képesti hiányt fedezi,
 - és ami az utánrendelési időköz (L) letelte után érkezik meg.
- Állandó rendelési periódus, (S, R) rendszer

Periodikus készletvizsgálat

Az alapvető készletezési mechanizmusok összehasonlítása

- **A hiány valószínűsége**
 - Folyamatos készletvizsgálat: L időszak alatt
 - Periodikus készletvizsgálat: $L+R$ időszak alatt
- **Szervezési feladatok**
 - Folyamatos készletvizsgálat: idő- és költségigényesebb
 - Periodikus készletvizsgálat: kevesebb ráfordítás
- **Gyakorlat**
 - A hiány következménye, a készletek értéke és az igény ingadozása határozza meg
 - **A két alapeset megfelelő kombinációja**

A készletgazdálkodás költség típusai

- A **teljes költség (TK)** összetevői:
 - **Beszerezési költség**
 - **Rendelési költség**
 - **Készlettartási költség**
 - **Hiányköltség**
- Mivel a teljes költséget minimalizáló rendelési tétel nagyságot keressük, **a rendelési mennyiséggel (Q) való kapcsolatot vizsgáljuk**

Beszerzési költség

A szükséges

- anyag,
- alkatrész,
- részegység,
- termék

előállításának vagy beszerzésének költsége.

Rendelési költség

- **Rendeléskor**
 - Adminisztratív költségek
 - A tétel szállításával, érkezésével, átvételével kapcsolatos költségek
- **Gyártáskor**
 - Gépek átállításának költségei
 - Átállás miatt kieső kapacitás elmaradó hozama
 - Anyagveszteség

Készlettartási költség

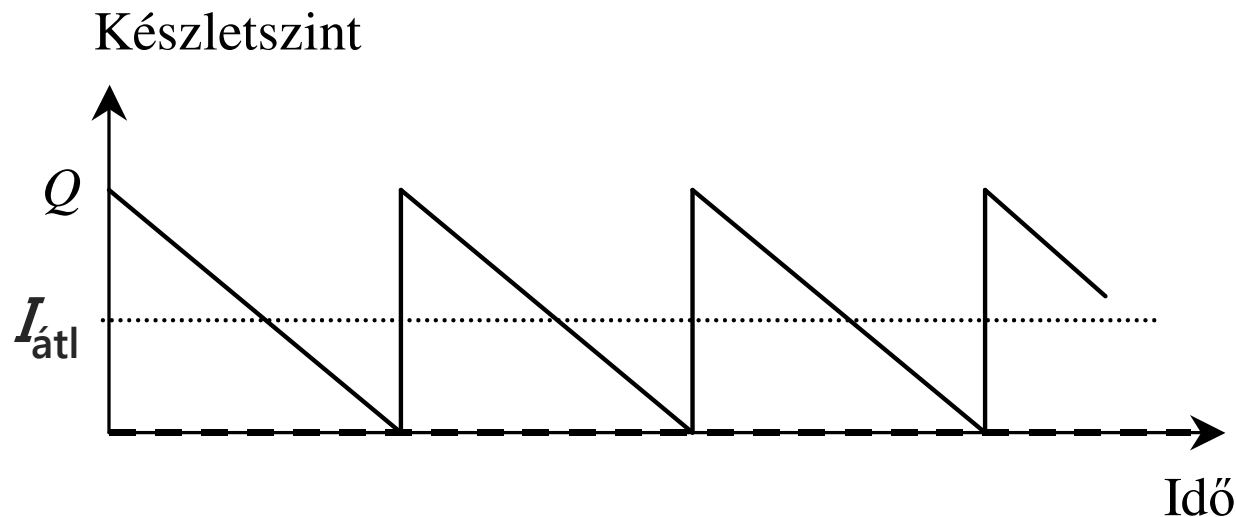
- **A finanszírozás költsége**
 - A készletekben fekvő tőke elmaradt haszna
- **A raktározás költségei**
 - A készlettartás mennyiségtől függő költségei
 - Technikai és fizikai avulás költségei
 - Mennyiségi veszteségből adódó költségek
 - Biztosítások, vámok stb.

Hiányköltség

- **Többletköltség** (pl. késve szállítás miatti kötbér)
- **Elmaradó hozam** (pl. elvesztett megrendelés)
- **Tovagyűrűző hatások**
 - Elvesztett vevő elmaradó hozama
 - Szervezeten belüli járulékos költségek (pl. alkalmazotti motiváció csökkenése)
 - Potenciális vevők elvesztése

Az EOQ modell feltételei

- Az **igény ismert és állandó**
- Az **utánrendelési idő nulla**
- A megrendelt mennyiség **egy tételben** érkezik
- **Hiány nem fordulhat elő**
- A **rendelési költség független a rendelt mennyiségtől**
- A **készlettartási költség arányos a beszerzési költséggel**

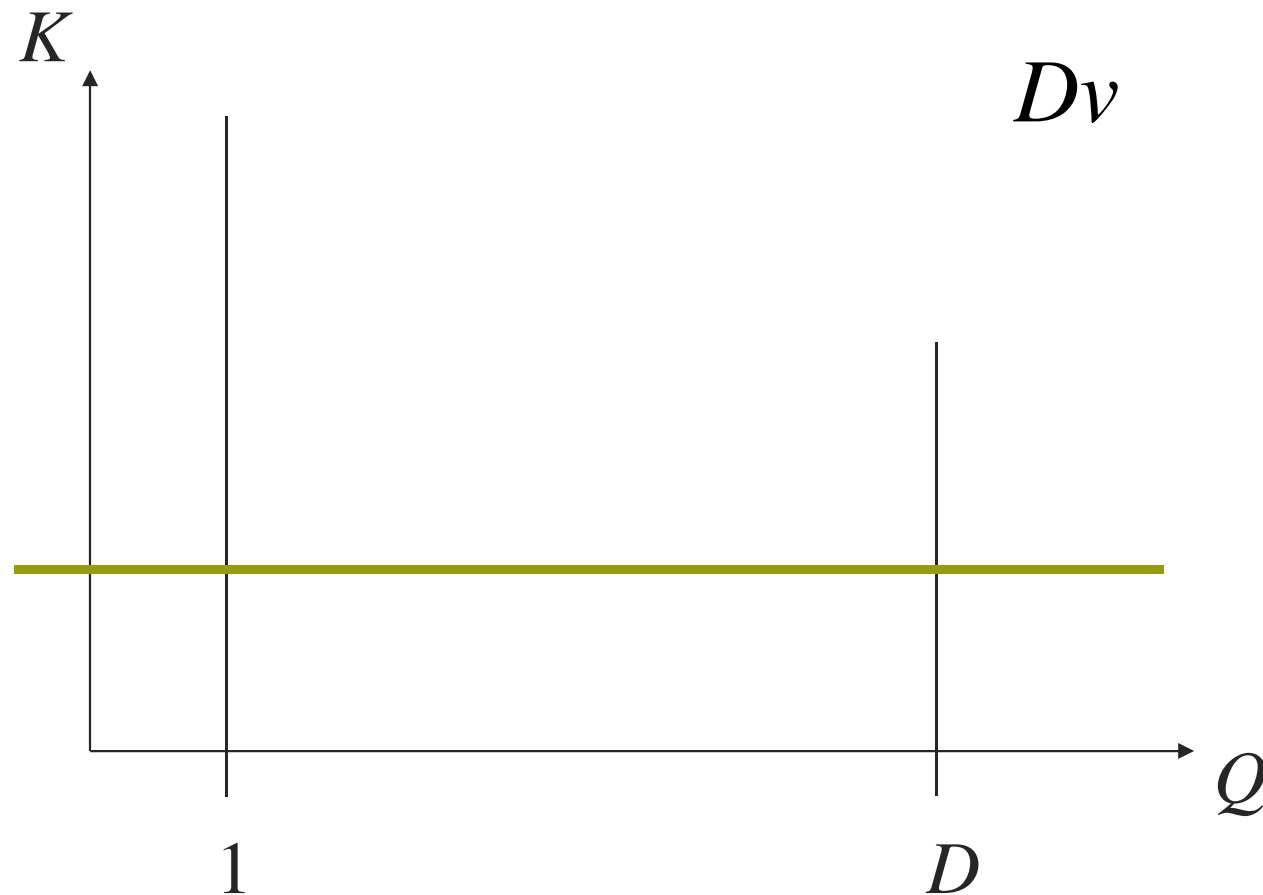
Teljes költség számítása

$$TK(Q) = Dv + A \frac{D}{Q} + I_{\text{átl}} vr + 0$$

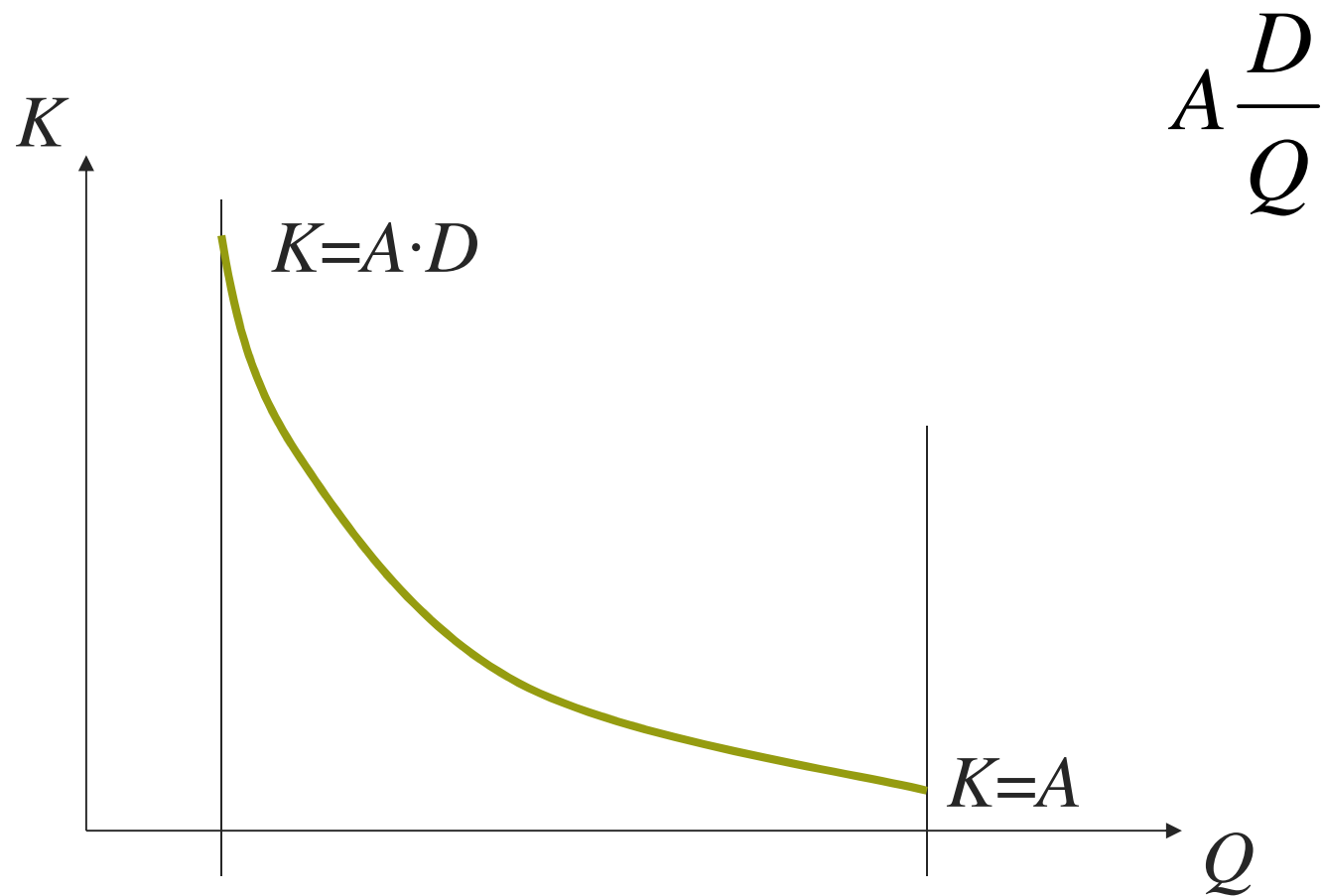
ahol

- **D** – az igény ismert értéke egy egységnyi időszakban ([darab/időszak]),
- **v** – egységnyi mennyiség beszerzési ára ([Ft/darab]),
- **A** – egyetlen rendelés költsége ([Ft/rendelés]),
- **Q** – a megrendelt mennyiség ([darab]),
- **$I_{\text{átl}}$** – az átlagos készlet szint nagysága ([darab]),
- **r** – a készlet tartási ráta ([Ft/Ft/időszak]), ami kifejezi, hogy a beszerzési költség hányad részét tekintjük készlet tartási költségnek a vizsgált egységnyi időszakban

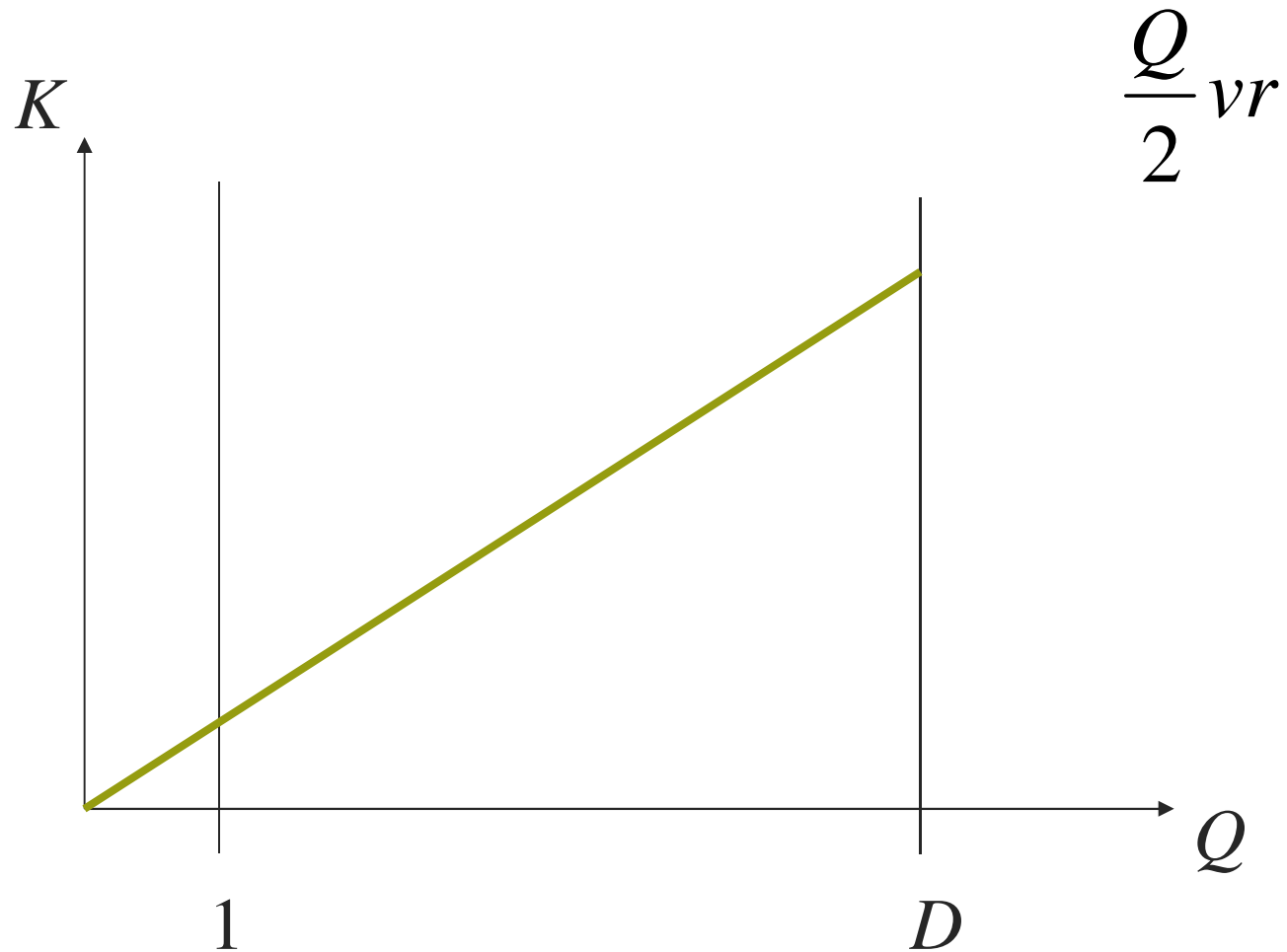
Beszerezési költség az EOQ modellben

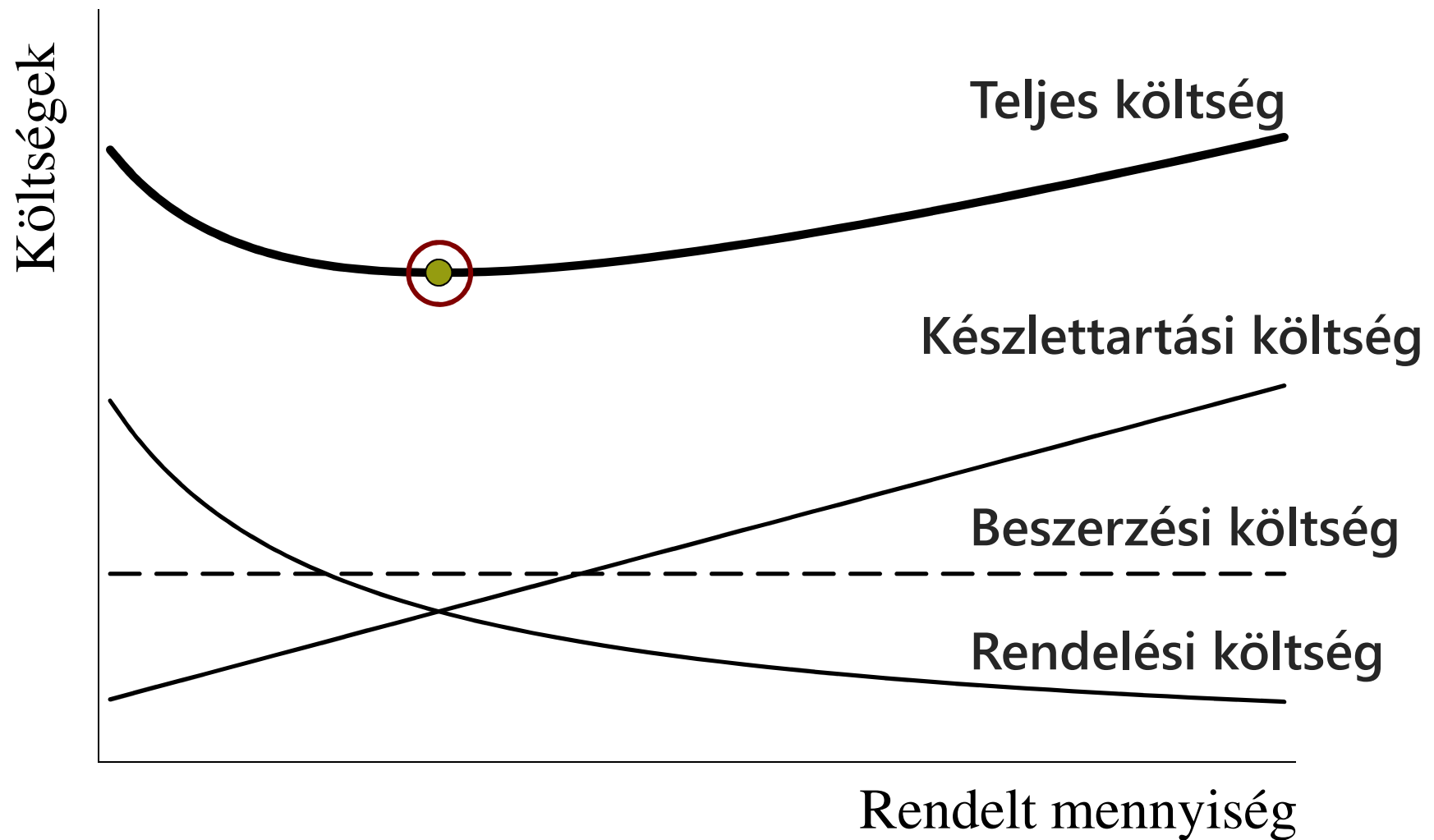
Rendelési költség az EOQ modellben

Készlettartási költség az EOQ modellben

Az EOQ modell teljesköltség-függvénye

Az optimális rendelési téteknagyság meghatározása

A teljes költséget minimalizáló rendelési mennyiséget keressük:

$$TK(Q) = Dv + A\frac{D}{Q} + \frac{Q}{2}vr \rightarrow \text{MIN}$$

$$\frac{dTK(Q)}{dQ} = 0 - A\frac{D}{Q^2} + \frac{vr}{2} = 0 \quad / + A\frac{D}{Q^2}$$

$$\frac{vr}{2} = A\frac{D}{Q^2} \quad / \cdot Q$$

$$\frac{Q}{2}vr = A\frac{D}{Q} \quad Q = EOQ = \sqrt{\frac{2AD}{vr}}$$

Operatív kérdések

- Mennyit rendelünk? (folyamatos készletvizsgálat)

$$Q = EOQ = \sqrt{\frac{2AD}{vr}}$$

- Milyen időközönként rendelünk? (periodikus készletvizsgálat)

$$T_{EOQ} = \frac{EOQ}{D} = \frac{1}{D} \sqrt{\frac{2AD}{vr}} = \sqrt{\frac{2A}{Dvr}}$$

- Mennyi a rendelési politika teljes költsége?

$$TK(Q) = Dv + A \frac{D}{Q} + \frac{Q}{2} vr$$

Példa

Legyen egy termék iránti **igény egy évben átlagosan 3 600 darab**. **Egy rendelés költsége 12 000 Ft**. **Egy darab beszerzési költsége 2 500 Ft**, az **éves készlettartási ráta pedig 60%**. Számoljunk közelítőleg évi 300 munkanappal.

Mekkora az optimális rendelési tétel nagyság?
Mennyi a készletezési politika teljes költsége?
Mennyi idő telik el két rendelés között?

Példa

- $D = 3600$ db/év
- $A = 12000$ Ft
- $v = 2500$ Ft/db
- $r = 60\%$ (0,6)
- 300 munkanap

$$EOQ = \sqrt{\frac{2AD}{vr}} = \sqrt{\frac{2 \cdot 12\,000 \cdot 3\,600}{2\,500 \cdot 0,6}} = 240 \text{ darab}$$

$$\begin{aligned} TK\{240\} &= 3\,600 \cdot 2\,500 + 12\,000 \cdot \frac{3\,600}{240} + \frac{240}{2} \cdot 2\,500 \cdot 0,6 = \\ &= 9\,000\,000 \text{ Ft} + 180\,000 \text{ Ft} + 180\,000 \text{ Ft} = 9\,360\,000 \text{ Ft.} \end{aligned}$$

$$T_{EOQ} = \frac{EOQ}{D} = \frac{240}{3600} = 0,0667 \text{ év} = 20 \text{ nap}$$

Példa

A félévente történő rendelés milyen költségnövekedést okoz?

A rendelt mennyiség: $Q = \frac{D}{2} = 1\,800$ darab

Ennek költsége:

$$\begin{aligned} TK(1800) &= 3600 \cdot 2500 + 12\,000 \cdot \frac{3600}{1800} + \frac{1800}{2} \cdot 2500 \cdot 0,6 = \\ &= 9\,000\,000 \text{ Ft} + 24\,000 \text{ Ft} + 1\,350\,000 \text{ Ft} = 10\,374\,000 \text{ Ft} \end{aligned}$$

A költségváltozás:

$$\Delta TK = \frac{TK(1800) - TK(240)}{TK(240)} = 0,1083 \rightarrow 10,83\%$$

Példa

Mekkorának kellene lennie az **egy rendelés feladásával kapcsolatos költségnek** ahhoz, hogy ez legyen az **optimális rendelési politika?**

- Az **optimalitási kritérium az egyensúlyi elv**

$$A \frac{D}{Q} = \frac{Q}{2} vr$$

- **$Q=1800$ db, $A=?$**

$$A = \frac{Q^2 vr}{2D} = \frac{1800^2 \cdot 2500 \cdot 0,6}{2 \cdot 3600} = 675\,000 \text{ Ft/rendelés}$$

Egyéb készletgazdálkodási modellek

- Nem egy tételben érkezik a megrendelt mennyiség
 - folyamatos beszállítás
- A beszerzési költség a rendelt mennyiség függvényében változhat – mennyiségi árkedvezmény
 - Proporcionális
 - Növekmény jellegű
- Az igény nem állandó és előre nem ismert
 - Sztochasztikus készletgazdálkodási modell (biztonsági készlet, hiány gyakorisága)

ÖNKÖLTSÉGSZÁMÍTÁS

Menedzsment és vállalkozásgazdaságtan
*A termelés- szolgáltatásmenedzsment
alapjai*

Termelés-gazdaságtan

- Feladata a termelésben, szolgáltatásnyújtásban **felhasznált erőforrások mérése és értékelése**
 - erőforrások mérése
 - a tervezett és tényleges erőforrás-felhasználás viszonya és az eltérések lehetséges okai
 - a költségek és a termelés kapcsolatának törvényszerűségei
 - a termeléshez kapcsolódó pénzáramlás menedzsmentvonatkozásai
- A termelés-gazdaságtan a **vezetői** (menedzseri) **számvitel** elemzéseit alkalmazza

Vezetői (menedzseri) számvitel

- belső érdeklődők (menedzserek), döntéshozatal
- termelési folyamat teljes körű megfigyelése
- jövőre koncentrálnak
- nem a törvény által előírt normákon alapul
- nem kötelező
- kisebb súly a precizitáson
- más diszciplínákkal szoros kapcsolat

Költségek

- A sorozat- és tömeggyártás egyik fő hatékonysági mutatói a **működési költségek**
- A **költség** a termelési folyamatban felhasznált erőforrások pénzben kifejezett értéke
- Az **árbevétel** (a költséghez hasonlóan) a termelési folyamat jellemzője, a fő tevékenységből származó termékek/szolgáltatások pénzben kifejezett ellenértéke

A költségek csoportosítása

- A vezetői számvitel a költségeket az **információigény szerint** csoportosítja
 - Költségnemek
 - Költségviselőkre való feloszthatóság szerinti csoportosítás
 - A termelt mennyiséggel való kapcsolat szerinti csoportosítás
- Költségek a **pénzügyi beszámolóhoz való viszonyuk** szerint
 - Eredménykimutatásban szereplő költségek
 - Láthatatlan költségek
 - Látható, de irreleváns költségek

Költségnemek

- **Tárgyi jelleg szerinti** csoportosítása
 - **anyagi jellegű ráfordítások**
 - **személyi jellegű ráfordítások**
 - **értékcsökkenési leírás** (amortizáció): a több éven át használt eszközök beszerzési költségének adott évben költségként elszámolt összege
- A **felmerülés formáját** adja meg
- A **felmerülés okára** vonatkozik
- Mélyreható, **menedzsmentszempon**tú gazdasági **elemzést nem tesz lehetővé**

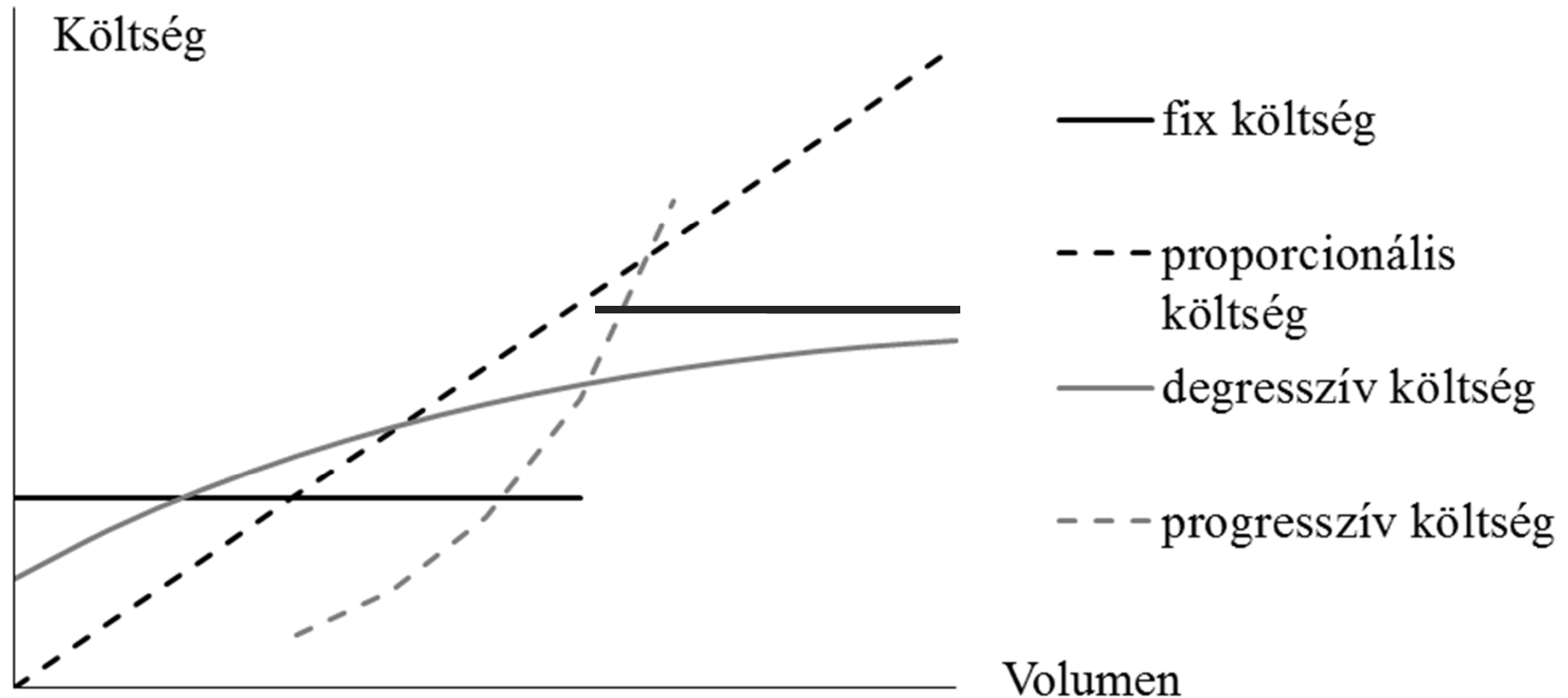
Költségviselőkre való feloszthatóság szerinti csoportosítás

- A **költségviselőhöz** (termékhez, szolgáltatáshoz) rendelhetőség szerint
 - **Közvetlen költség:** egyértelműen a kérdéses termék, szolgáltatás érdekében merül fel
 - **Közvetett** (általános vagy rezsi-) **költség:** több vagy valamennyi termék, szolgáltatás előállításának célját szolgálják
 - a felmerülés helye szerinti alcsoportokban **(költséghelyeken) gyűjtjük**
 - időszakonként **fel kell osztani az érintett költségviselők között**
- A csoportosítást **önköltség-számításhoz** használjuk

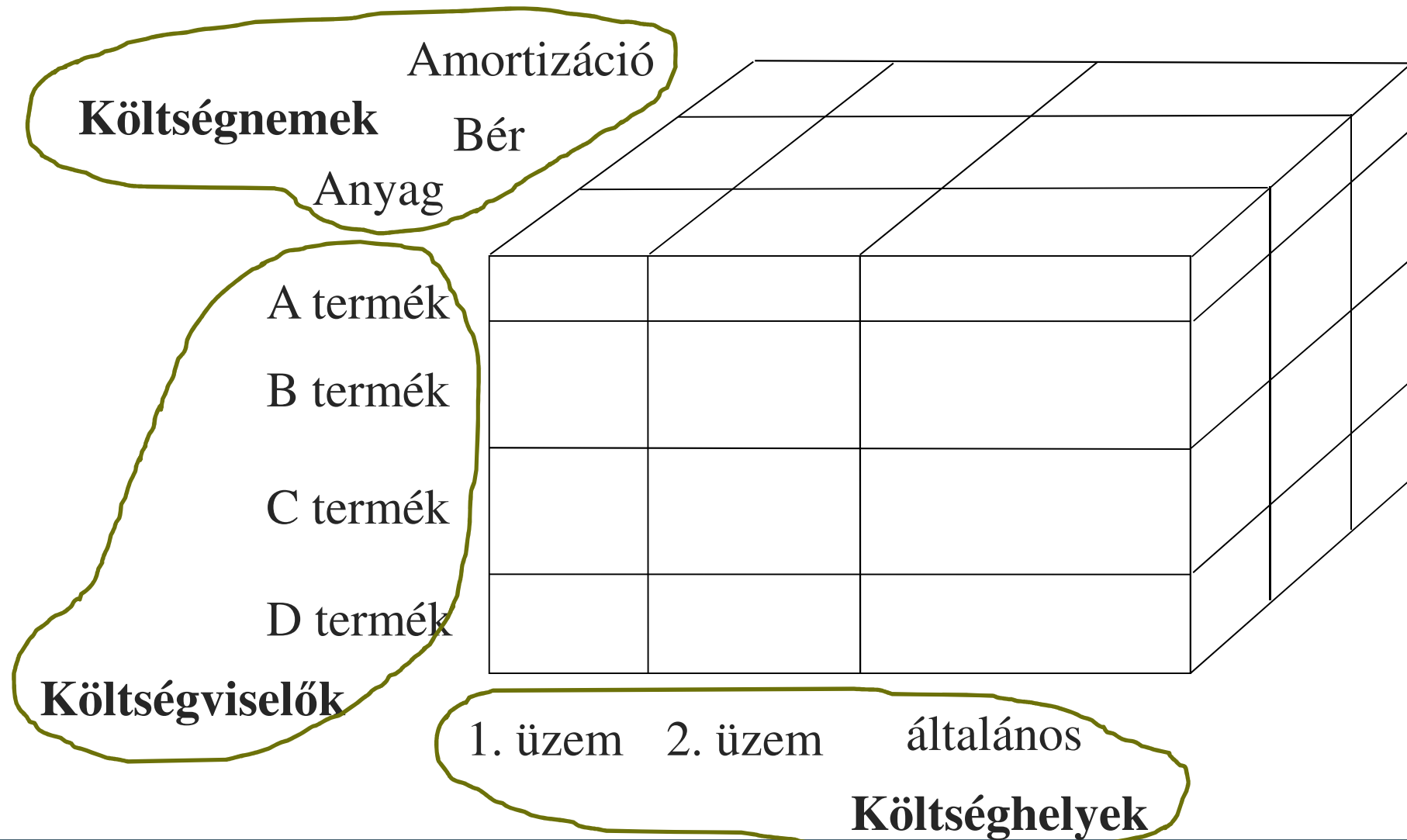
A termelt mennyiséggel való kapcsolat szerinti csoportosítás

- A **mennyiségi változásra történő reagálás** szerinti csoportosítás
 - **Állandó (fix) költség:** nem reagál a mennyiségi változásra
 - **Változó költség:** reagál a mennyiségi változásra
 - **Proporcionális:** a mennyiséggel egyenesen arányosan változik
 - **Progresszív költség:** az egyenes aránynál nagyobb mértékben változik
 - **Degresszív költség:** az egyenes aránynál kisebb mértékben változik
- **Költség-volumen-nyereség elemzéshez** alkalmazzuk ezt a csoportosítást
 - A vállalat gazdasági helyzetének realisabb megítélése
 - A dinamizmus, a tervezési döntések megbízhatóbb adatokkal történő támogatása

Költségváltozás a volumenváltozás függvényében

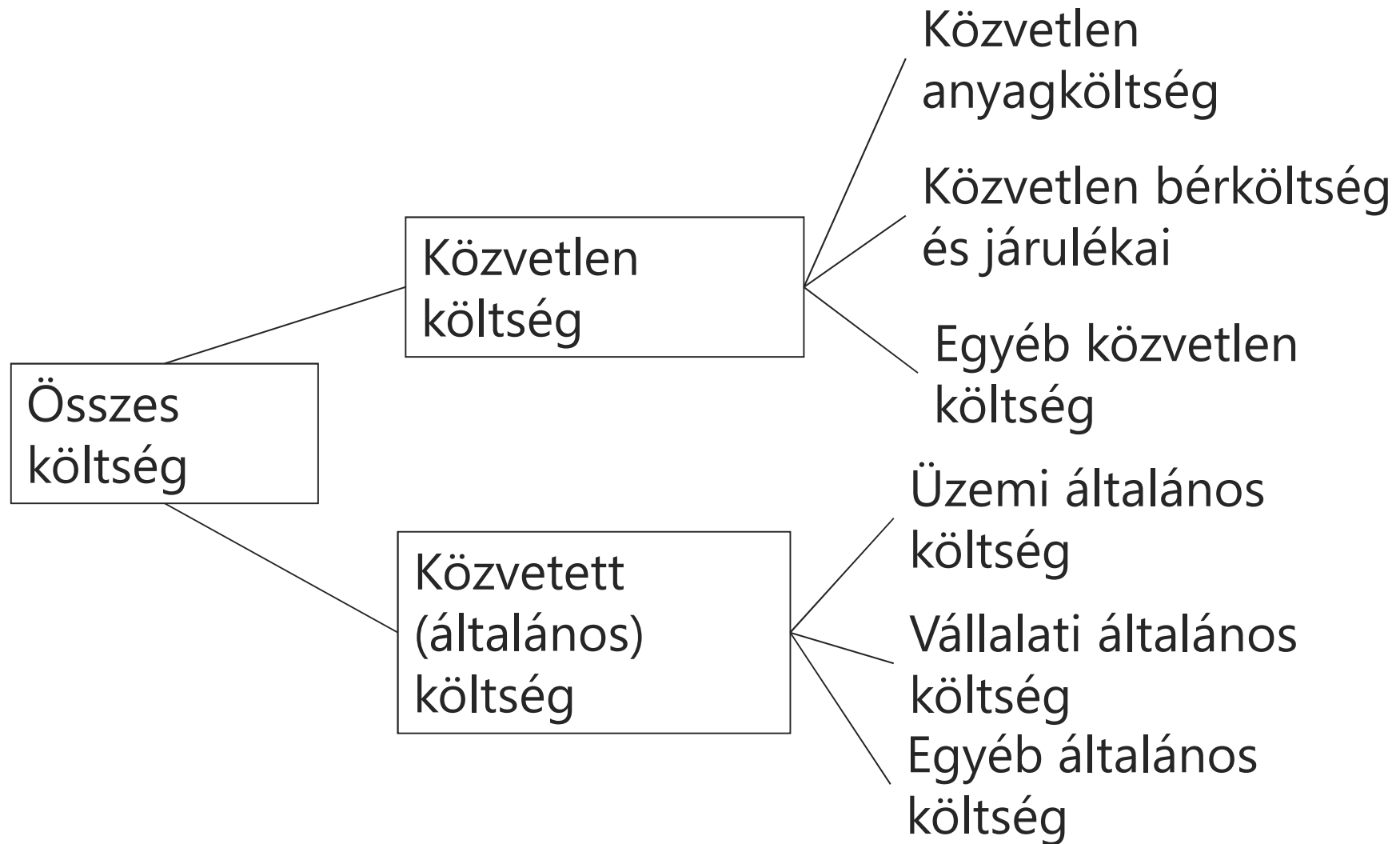
Több szempontú vizsgálat

Önköltségszámítás

- Meghatározza, hogy **mennyibe kerül a termék, szolgáltatás egy egységének előállítása**
- **Önköltségszámítás** fajtái:
 - Tradicionális önköltségszámítás
 - Tevékenységalapú költségszámítás
- A költségek **termékhez, szolgáltatáshoz rendelkezőség szerinti csoportosítását** alkalmazzuk
 - Közvetlen költségek
 - Közvetett költségek

Költségek csoportosítása

Az önköltség fajtái

- Egy-egy termék összes közvetlen költségének összege a termék **közvetlen önköltsége**
- Az üzemi általános költségeket a költségviselők között felosztva és a közvetlen önköltséghez hozzáadva kapjuk a **szűkített önköltséget**
- A vállalat minden (közvetlen és közvetett) költségét a termékekhez, szolgáltatásokhoz rendelve meghatározzuk a **(teljes) önköltséget**

Tradicionális költségszámítás

- **A számítás menete:**
 - a **közvetlen költségek számbavétele**
 - egy adott időszak **általános költségeinek igazságos szétosztása az előállított termékekre, szolgáltatásokra**
- **Fajtái:**
 - **Egyszerű osztókalkuláció**
 - **Egyenértékszámos osztókalkuláció**
 - **Pótlékoló kalkuláció**

Pótlékoló kalkuláció

- Az önköltségszámítás **legáltalánosabban** használt módszere
 - Összetett termelési folyamat
 - Sokfajta terméket gyártó vállalatok
- A közvetett költségek költségviselők közötti felosztása **vetítési alap** segítségével történik.
 - Az **általános költségek és a költségviselők között teremt kapcsolatot**
 - A különböző termékekben megjelenő **aránya** (elfogadhatóan) **tükrözi** a termékeknek **a közvetett költség keletkezésében betöltött szerepét**
 - Az **önköltség pontosságát** döntően befolyásolja a vetítési alap megválasztása

Pótlékkulcs

- A közvetett költségek termékek közötti szétosztását a **pótlékkulcs** (rezsikulcs) segítségével végezzük:

$$\text{Pótlékkulcs } (P) = \frac{\text{Felosztandó általános költség}}{\text{Vetítési alap tömege}}$$

- Kifejezi, hogy a **felosztásra kerülő általános költség hányad része esik a vetítési alap egy egységére**
- A teljes vetítési alapból az egyes termékekre eső rész (fajlagos vetítési alap) ismeretében a közvetett költségek a termékek között feloszthatók

A pótlékoló kalkuláció menete

1. Kiválasztjuk a felosztandó általános költség **vetítési alapját**.
2. Meghatározzuk a **vetítési alap teljes tömegét** (a fajlagos vetítési alapok és a gyártott mennyiség szorzata, összegezve minden költségviselőre).
3. Meghatározzuk a **pótlékkulcsot**, azaz a vetítési alap egy egységére eső általános költséget.
4. A pótlékkulcsot az adott termék fajlagos vetítési alapjával szorozva meghatározzuk a **termékek önköltségét**.

Példa

A vizsgált vállalat havi 1 280 000 Ft-os összes költségéből **640 000 Ft közvetlen, 640 000 Ft általános költséggel** rendelkezik.

A vállalat az **A termékből 1400 darabot, a B termékből 800 darabot** és a **C termékből 1000 darabot** készített. A termékek **fajlagos közvetlen önköltsége** rendre **210 Ft/db, 270 Ft/db és 140 Ft/db.**

A vállalat **közvetett költségei** közül

- **180 000 Ft** az **alkatrészgyártó üzem** általános költsége,
- **160 000 Ft** a **szerelő üzem** általános költsége
- **300 000 Ft** a **vállalati általános költség.**

Példa

1. A közvetett költségek termékekre történő felosztásánál a **közvetlen bért** használja a vállalat **vetítési alapként**.

	ALKATRÉSZ- GYÁRTÓ ÜZEM	SZERELŐ ÜZEM	ÖSSZESEN
A TERMÉK	15 Ft/db	15 Ft/db	30 Ft/db
B TERMÉK	25 Ft/db	15 Ft/db	40 Ft/db
C TERMÉK	9 Ft/db	17 Ft/db	26 Ft/db

Példa

2. A pótlékoló kalkuláció elvégzéséhez meg kell határozni a vetítési alapok tömegét.

Alkatrészgyártó üzem:

$$15 \text{ Ft/db} \cdot 1400 \text{ db} + 25 \text{ Ft/db} \cdot 800 \text{ db} + 9 \text{ Ft/db} \cdot 1000 \text{ db} = \\ = \mathbf{50\ 000 \text{ Ft}}$$

Szerelő üzem:

$$15 \text{ Ft/db} \cdot 1400 \text{ db} + 55 \text{ Ft/db} \cdot 800 \text{ db} + 17 \text{ Ft/db} \cdot 1000 \text{ db} = \\ = \mathbf{50\ 000 \text{ Ft}}$$

Vállalat:

$$30 \text{ Ft/db} \cdot 1400 \text{ db} + 40 \text{ Ft/db} \cdot 800 \text{ db} + 26 \text{ Ft/db} \cdot 1000 \text{ db} = \\ = \mathbf{100\ 000 \text{ Ft}}$$

Példa

3. A vetítési alapok tömegének ismeretében már számolható a pótlékkulcs:

Alkatrészgyártó üzem:

$$P_{\text{Alk.}} = \frac{180\,000}{50\,000} = 3,6 \text{ Ft/Ft}$$

Szerelő üzem:

$$P_{\text{Szer.}} = \frac{160\,000}{50\,000} = 3,2 \text{ Ft/Ft}$$

Vállalat:

$$P_{\text{Váll.}} = \frac{300\,000}{100\,000} = 3 \text{ Ft/Ft}$$

Példa

4. A pótlékkulcsok segítségével meghatározható a közvetlen költség egyes termékekre jutó (fajlagos) értéke.

	ALKATRÉSZ- GYÁRTÓ ÜZEM	SZERELŐ ÜZEM	VÁLLALAT
A TERMÉK	$3,6 \cdot 15 =$ $= 54 \text{ Ft/db}$	$3,2 \cdot 15 =$ $= 48 \text{ Ft/db}$	$3 \cdot 30 =$ $= 90 \text{ Ft/db}$
B TERMÉK	$3,6 \cdot 25 =$ $= 90 \text{ Ft/db}$	$3,2 \cdot 15 =$ $= 48 \text{ Ft/db}$	$3 \cdot 40 =$ $= 120 \text{ Ft/db}$
C TERMÉK	$3,6 \cdot 9 =$ $= 32,4 \text{ Ft/db}$	$3,2 \cdot 17 =$ $= 54,4 \text{ Ft/db}$	$3 \cdot 26 =$ $= 78 \text{ Ft/db}$

Példa

A **közvetlen önköltséghez** a felosztott üzemi költségeket hozzáadva a **szűkített önköltséget** kapjuk. A szűkített önköltség és a felosztott vállalati általános költség összege a **(teljes) önköltség**.

	KÖZVETLEN ÖNKÖLTSÉG	FAJL. ÜZEMI ÁLT. KÖLTSÉG	SZŰKÍTETT ÖNKÖLTSÉG	FAJL. VÁLL. ÁLT. KÖLTSÉG	ÖN- KÖLTSÉG
A TERMÉK	210 Ft/db	102 Ft/db	312 Ft/db	90 Ft/db	402 Ft/db
B TERMÉK	270 Ft/db	138 Ft/db	408 Ft/db	120 Ft/db	528 Ft/db
C TERMÉK	140 Ft/db	86,8 Ft/db	226,8 Ft/db	78 Ft/db	304,8 Ft/db

A tradicionális önköltségszámítás problémái

- **Nem alkalmas** a vállalat **gazdasági helyzetének megítélésére**
 - Az általános költségek szétosztása bármilyen vetítési alap használata esetén is többé-kevésbé torzít
 - A fajlagos nyereség/veszteség alkalmatlan a gazdasági sorrend megítélésére
 - Napjainkra az általános költségek aránya 30–60%, de sok esetben 80–90%-ra nőtt, így minden, a kalkuláció során elkövetett hiba hatása súlyos következményekkel járhat
- A számítás **statikus jellegű**
 - Óvatosan kell kezelni a jövőre vonatkozó tervezési döntéseknél
 - A termelési volumen, illetve a termékszerkezet változásának az eredményre gyakorolt hatása nem ítéltető meg

KÖLTSÉGTERVEZÉS

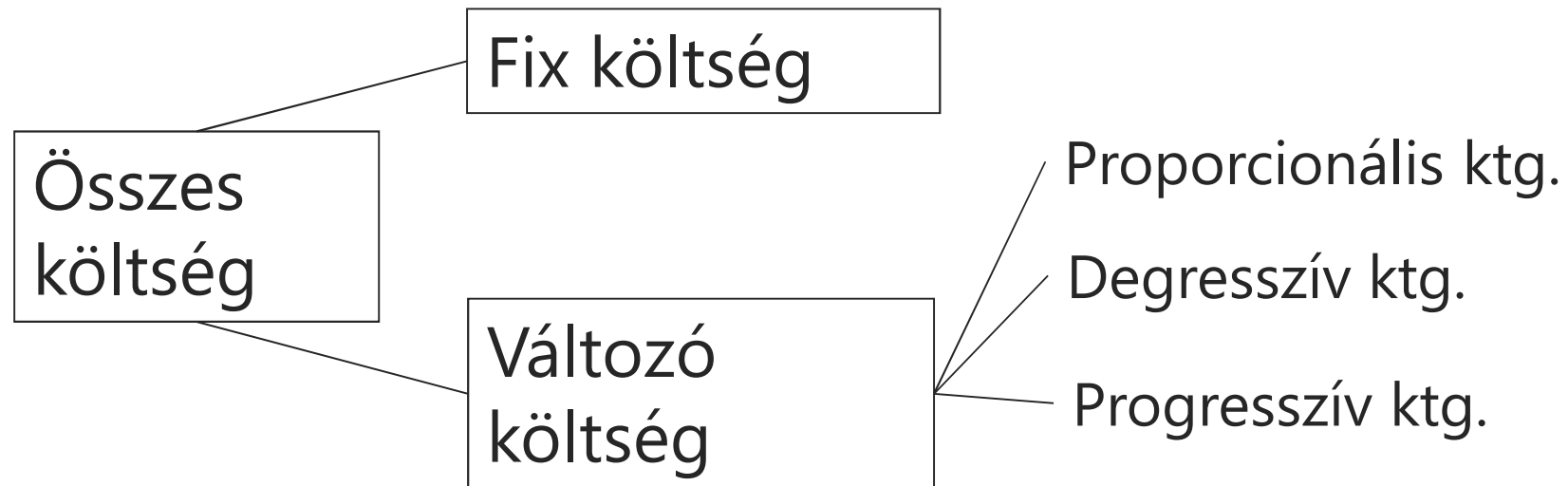
Menedzsment és vállalkozásgazdaságtan
*A termelés- szolgáltatásmenedzsment
alapjai*

Költség–volumen–eredmény-elemzés

- Vizsgálja, hogy a **gyártott mennyiség hatására hogyan módosul a vállalat költségeinek és gazdasági mutatóinak nagysága**
 - Dinamikus gazdasági elemzése
 - Lehetőségek, veszélyek vizsgálata
- A költségeket aszerint csoportosítja, hogy azok milyen mértékben változnak a kibocsátás, a **volumen** megváltozásának hatására

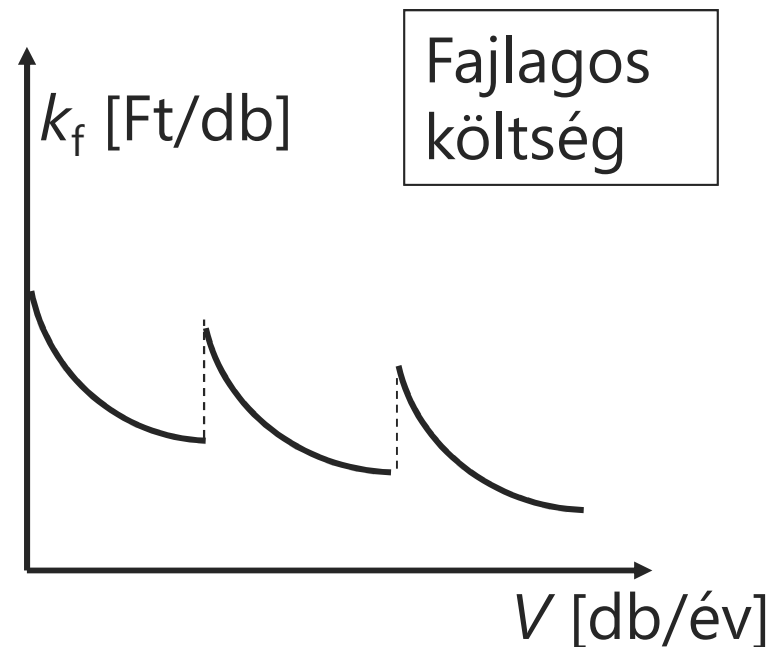
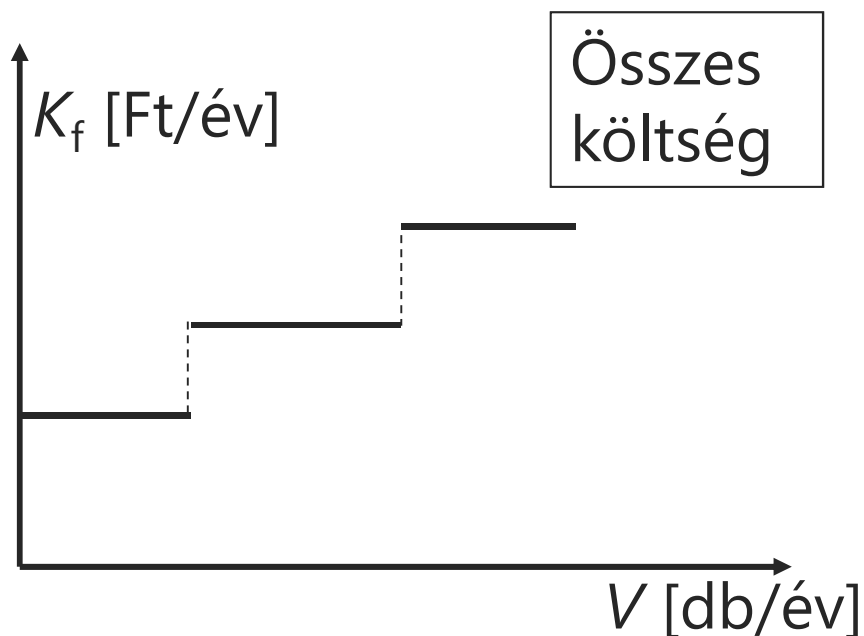
Költségcsoportok

- Állandó (fix) költségek
- Változó költségek
 - Proporcionális költségek
 - Degresszív költségek
 - Progresszív költségek

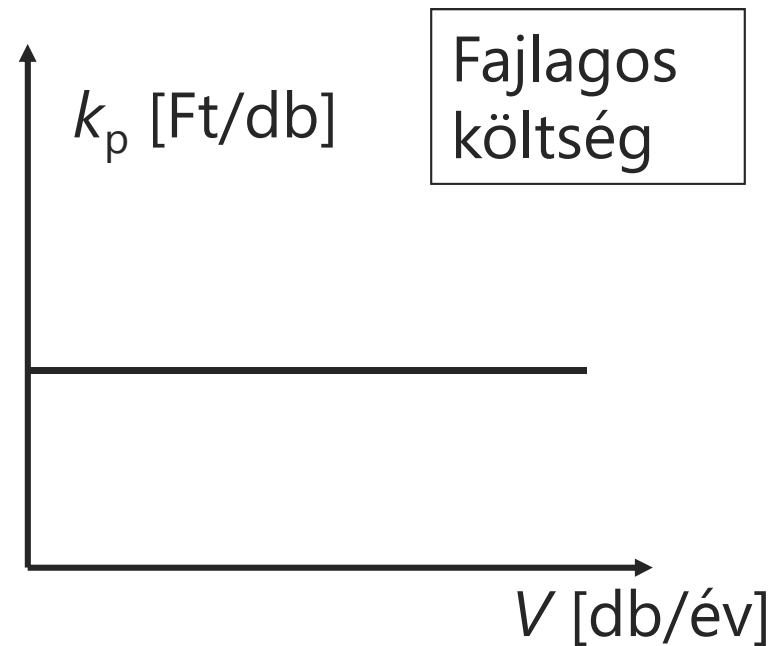
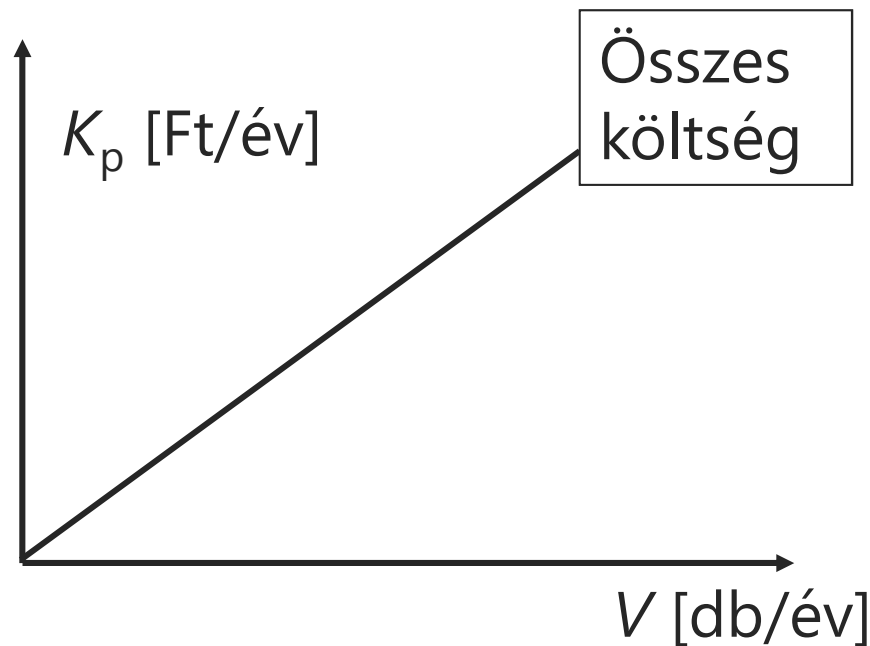
Fix költség

- A kibocsátás változásától függetlenül **állandó mértékű** költségek – adott határon belül
- A vállalat (tárgyi, szellemi) kiépítettségével kapcsolatos költségek

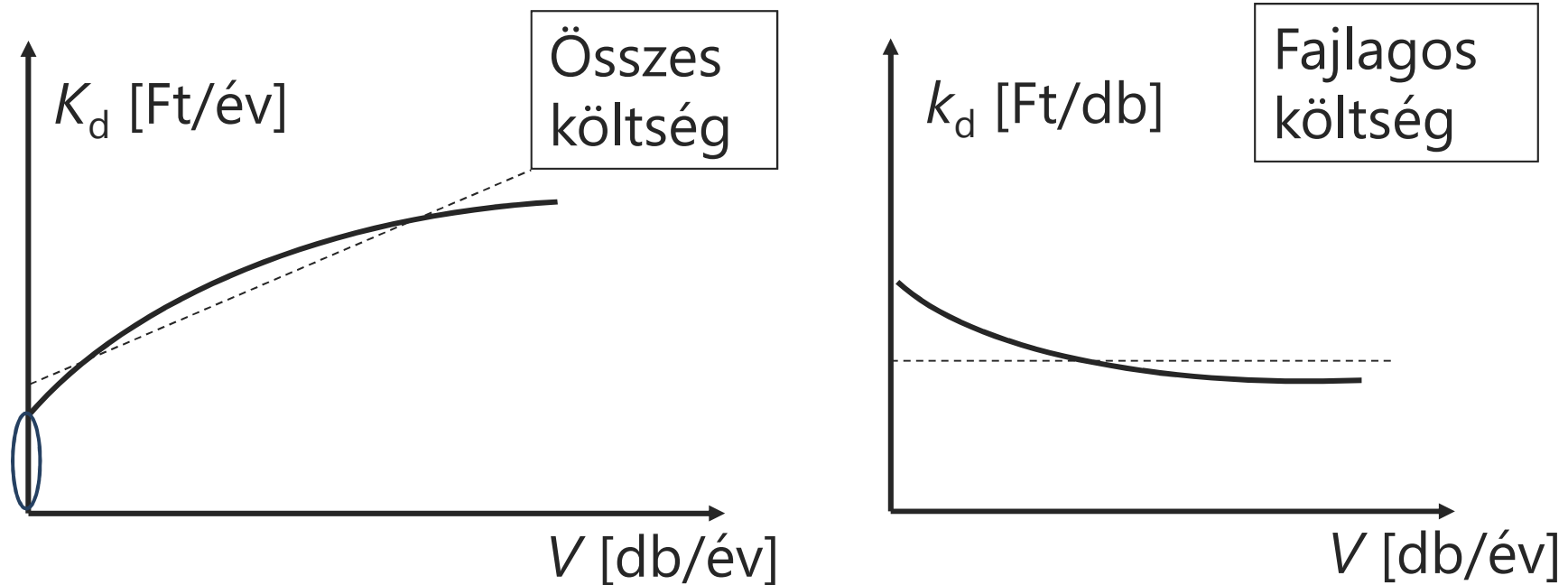
Proporcionális költség

- **Arányosan** követi a termelt mennyiség változását
- A termeléssel, a termékekkel szoros kapcsolatban levő költségek

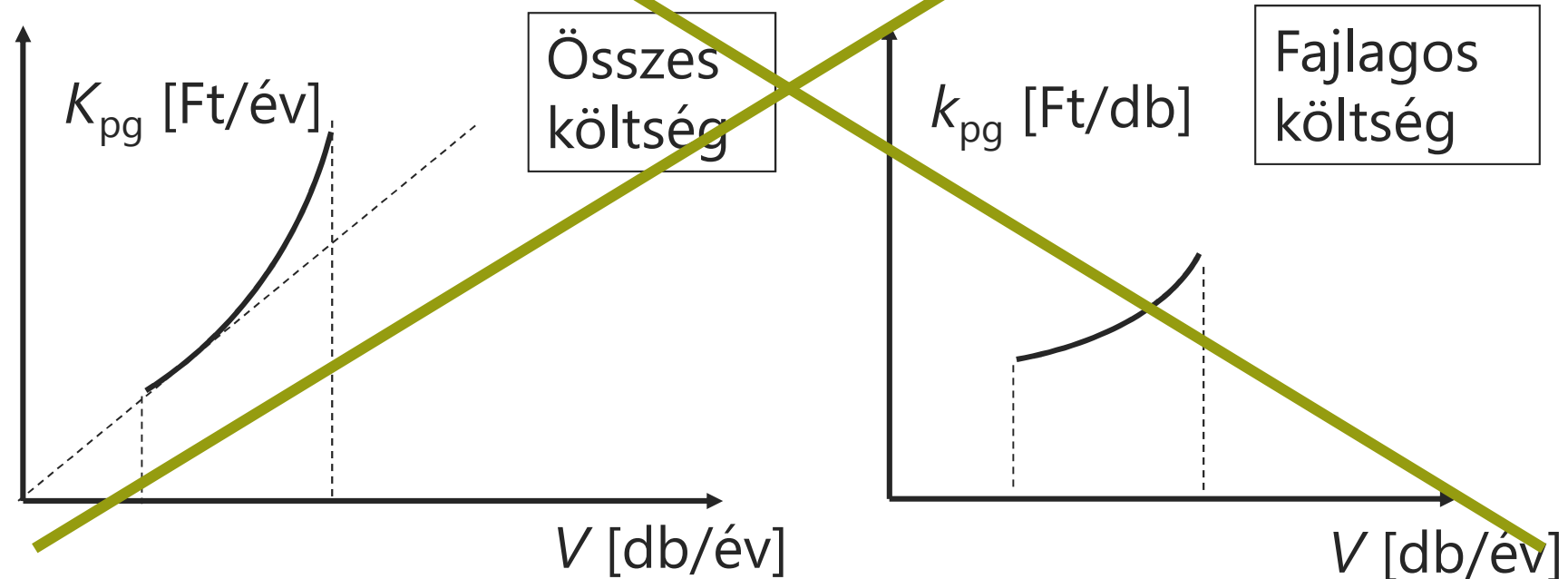
Degresszív költség

- A termelt mennyiség változásának arányánál **kisebb arányban** változik a költség,
- Az üzemeltetéssel, termeléssel kapcsolatosak, de nem kötődnek szorosan a termék előállításához

Progresszív költség

- A termelt mennyiség változásának arányánál **nagyobb arányban** változik a költség
- Többnyire valamilyen zavar, túlfeszített működés következménye

Költségváltozási tényező

- A **költségváltozási tényező** (δ) **elemi költség** esetén értelmezhető
 - megmutatja, hogy 1%-os **volumenváltozás** hány százaléknyi **költségváltozást okoz**

$$\delta_i = \frac{\Delta K_{d,i} [\%]}{\Delta V [\%]}$$

- a **proporcionalitás mértékét** fejezi ki

Fix költség : $\delta = 0$

Proporcionális költség: $\delta = 1$

Degresszív költség: $0 < \delta < 1$

Progresszív költség: $\delta > 1$

Átlagos költségváltozási tényezők

- Információ a **költségek együttes viselkedéséről**
- Az elemzések, számítások **egyszerűsítése**
 - **Költséghelyi** (üzemi) szint:

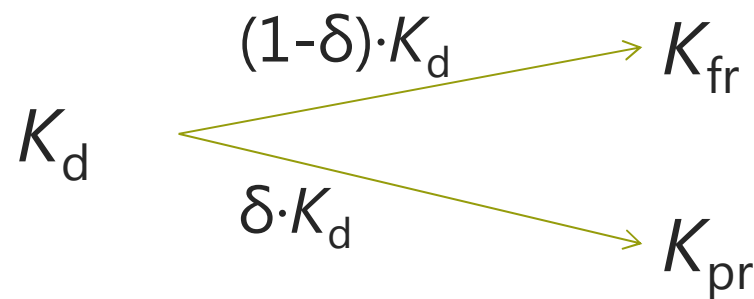
$$\delta_{\ddot{u}} = \frac{\sum_{i=1}^r (K_{d,i} \cdot \delta_i)}{\sum_{i=1}^r K_{d,i}}$$

- **Vállalati** szint:

$$\delta_v = \frac{K_{\text{pö}}}{K_{\text{ö}}}$$

Költségredukció

- A **költségredukció** során a **degresszív költségeket fix és változó** (lineáris viselkedést feltételezve, proporcionális) **részre bontjuk fel**
- A degresszív költségek eredeti formájukban megszűnnek
 - Redukált fix költség (K_{fr})
 - Redukált proporcionális költség (K_{pr})

Példa

Az A üzem karbantartási költsége **degresszív költség**.
Nagysága 2 000 000 Ft, költségváltozási tényezője 0,65.

- $K_d = K_{A, \text{karb}} = 2\,000\,000 \text{ Ft}$
- $\delta_{A, \text{karb}} = 0,65$

A degresszív költség 0,65-ad része **redukált
proporcionális költség**:

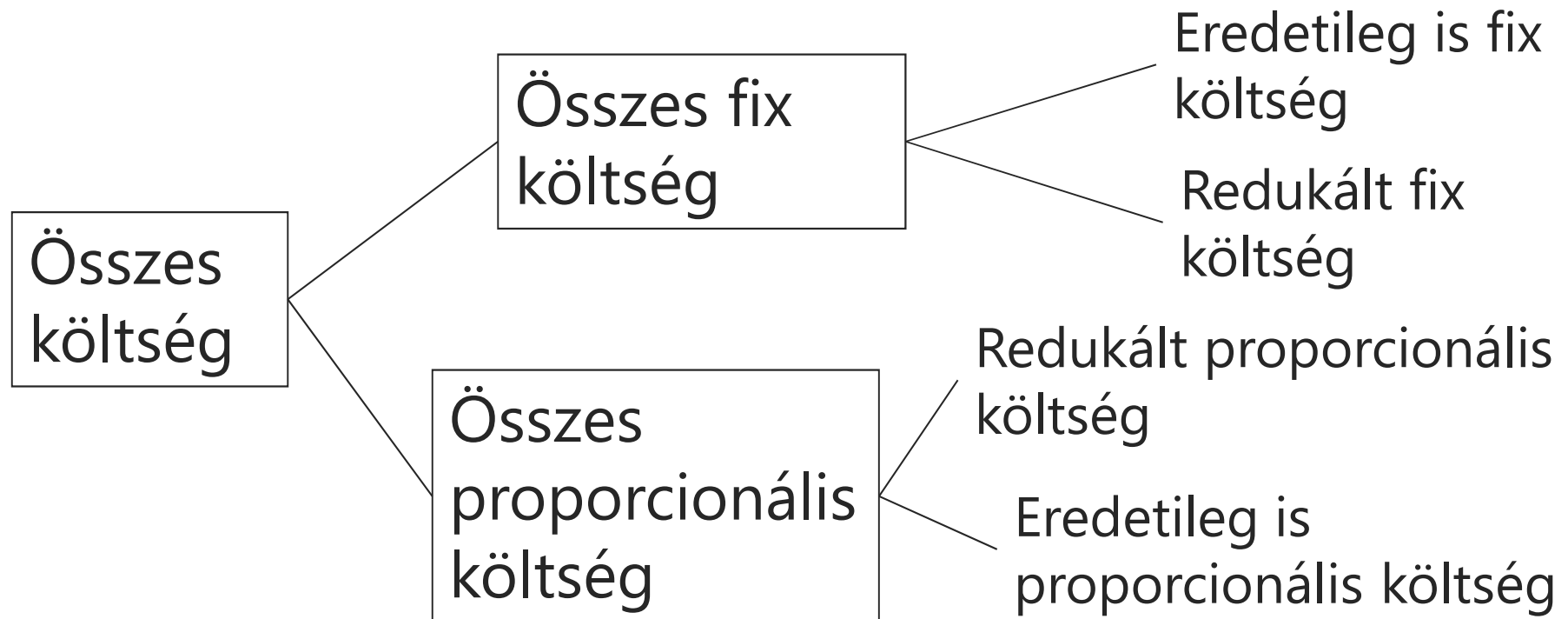
$$K_{\text{pr}} = K_d \cdot \delta = 2\,000\,000 \cdot 0,65 = 1\,300\,000 \text{ Ft}$$

A degresszív költség $(1 - 0,65) = 0,35$ -ad része
redukált fix költség:

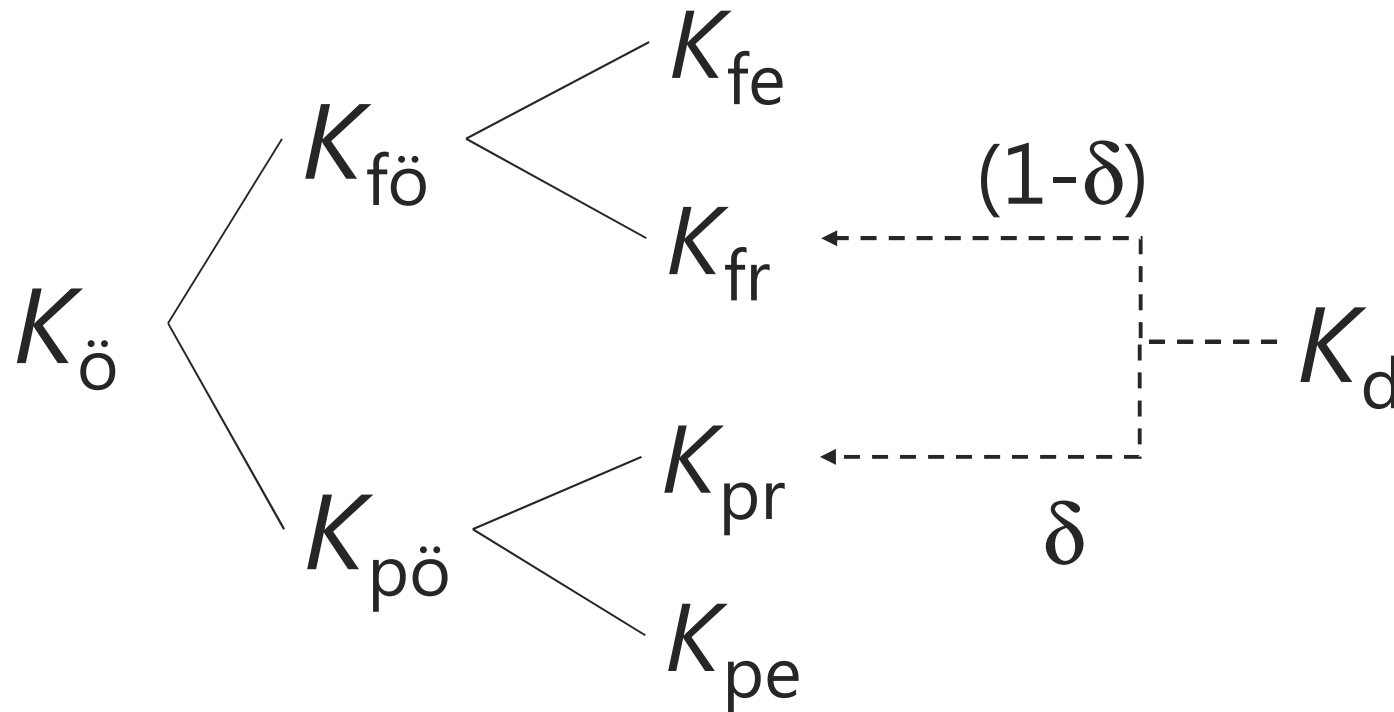
$$K_{\text{fr}} = K_d \cdot (1 - \delta) = 2\,000\,000 \cdot 0,35 = 700\,000 \text{ Ft}$$

Költségfajták a költségredukció után

- A további elemzésekben kétféle költség szerepel
 - Egyszerűbb elemzés
 - Átláthatóbb hatások

A költségfajták kapcsolata

ÁKFN-modell

- Az **árbevétel**, a **költségek**, a **fedezet** és **nyereség** között teremtet kapcsolatot
- A **volumenváltozás eredményre** és **költség-szerkezetre** gyakorolt hatását vizsgálja

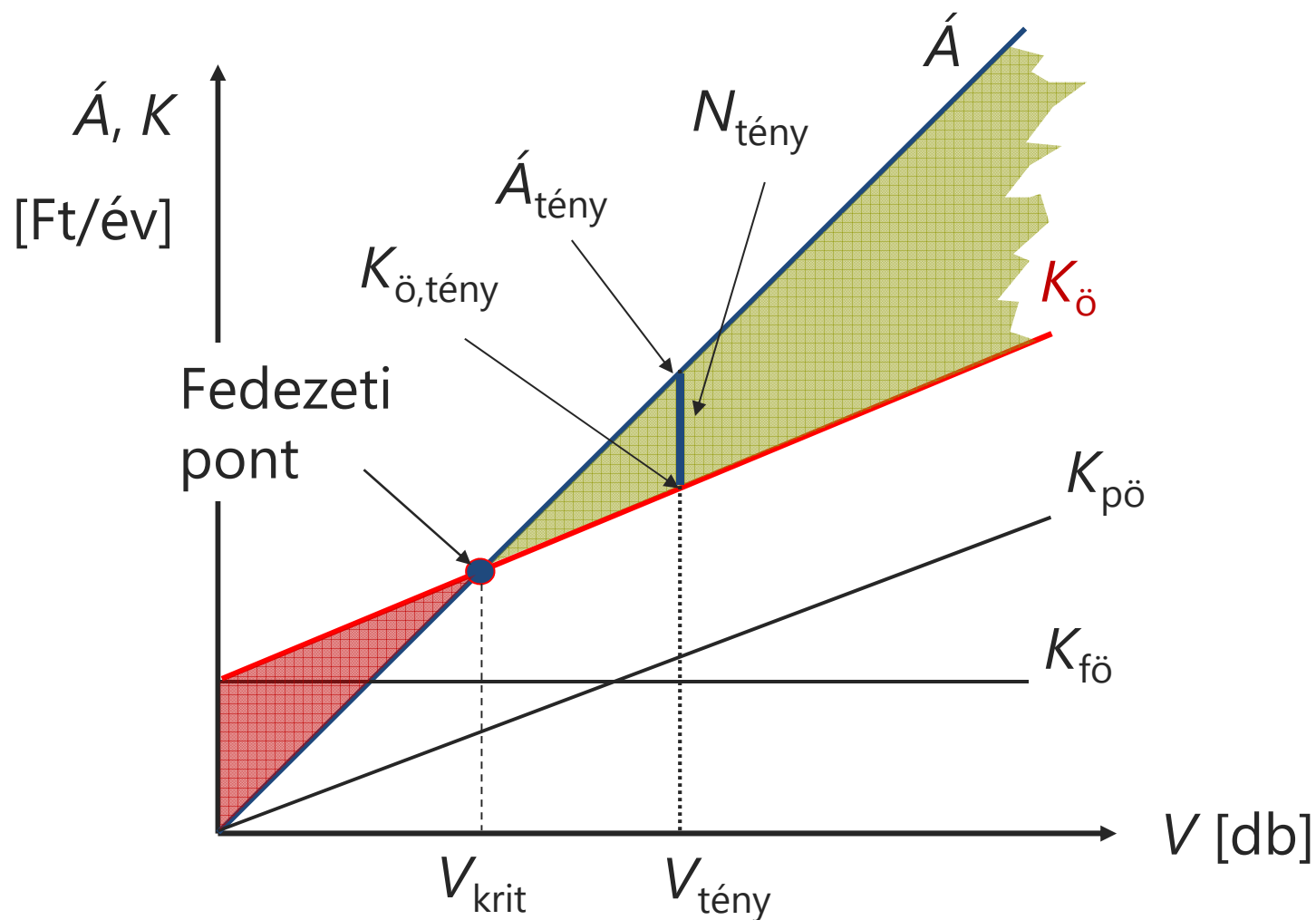
ÁKFN KOMPONENS	JELÖLÉS	MILLIÓ Ft / ÉV
ÁRBEVÉTEL	\bar{A}	100
ÖSSZES PROPORCIONÁLIS KÖLTSÉG	$- K_{pö}$	- 40
FEDEZET	F	60
ÖSSZES FIX KÖLTSÉG	$- K_{fö}$	- 30
NYERESÉG	N	30

Fedezet

- A **fedezet** (F) az árbevétel és az összes proporcionális költség különbsége ($F = \hat{A} - K_{p\ddot{o}}$)
 - Az árbevételből a termelés által okozott költségeket levonva ez az összeg áll rendelkezésre (a fix költség fedezeteként, majd nyereséget képezve)
 - A fedezet a nyereség és az összes fix költség összege
- A nyereség maximalizálása azonos eredményre vezet a fedezet maximalizálásával:

$$N = \hat{A} - K_{\ddot{o}} = \underbrace{\hat{A} - (K_{p\ddot{o}} + K_{f\ddot{o}})}_F = F - K_{f\ddot{o}}$$

ÁKFN-modell grafikus ábrázolása

Fedezeti pont

- **A fedezeti pontban**
 - Az árbevétel éppen megegyezik a költségekkel ($N = 0$)
 - A nyereség éppen nulla ($\hat{A} = K_{\ddot{o}}$)
 - A fedezet éppen egyenlő a fix költségekkel ($F = K_{f\ddot{o}}$)
- A fedezeti ponthoz tartozó volumen a **kritikus kibocsátás**
 - Kisebb kibocsátásnál a vállalat veszteséges
 - Nagyobb kibocsátásnál veszteséges

Érzékenységvizsgálatok

A vállalati döntések nyereségre gyakorolt hatását az ÁKFN-struktúrára épülő **érzékenységvizsgálatokkal** lehet kimutatni

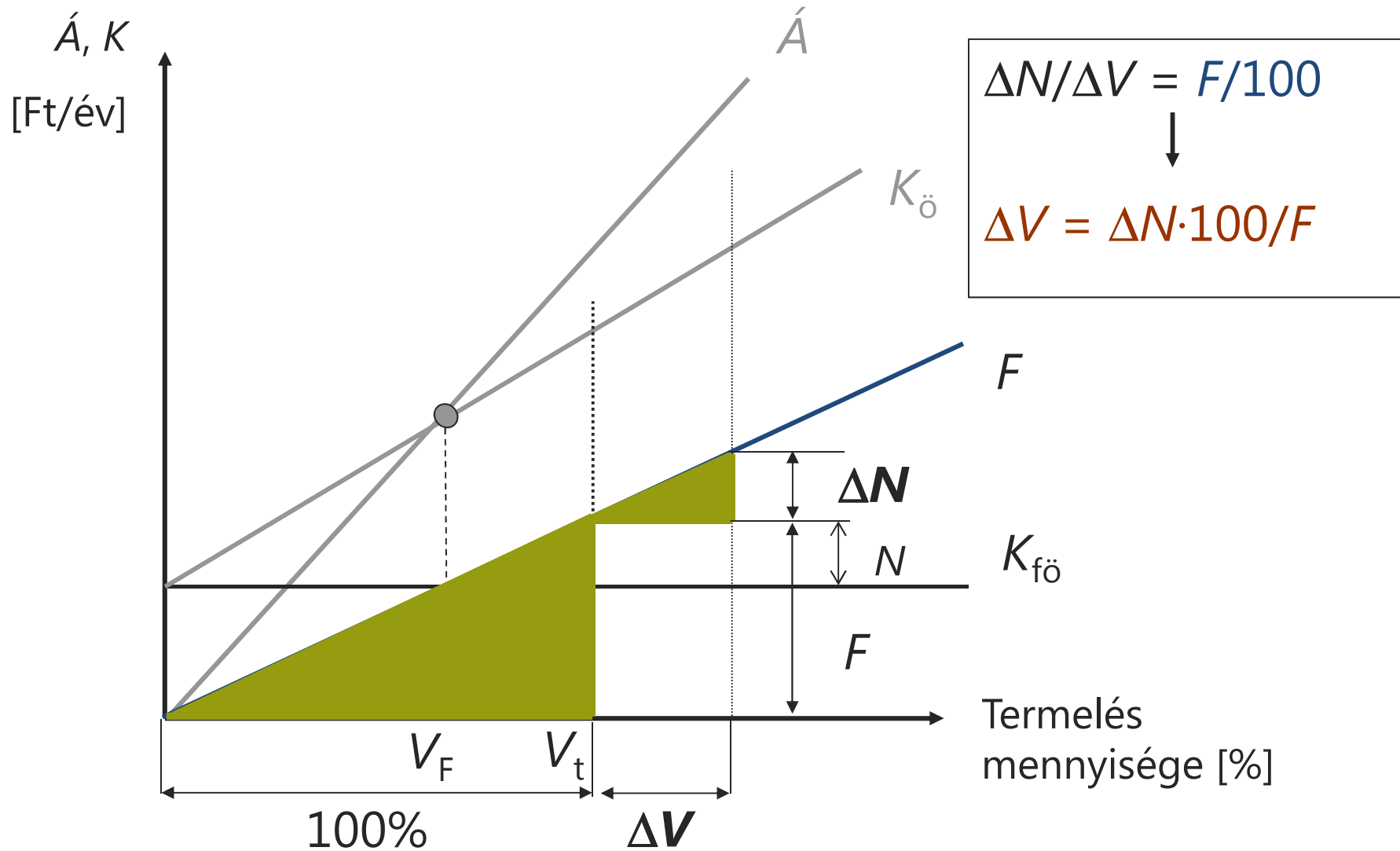
- Adott mértékű nyereségváltozást, azzal azonos mértékű ár- vagy költségváltozással érhetünk el

$$\Delta \bar{A} \% = \frac{\Delta N}{\bar{A}} \cdot 100 \quad \Delta K_{\text{pö}} \% = \frac{\Delta N}{K_{\text{pö}}} \cdot 100 \quad \Delta K_{\text{fö}} \% = \frac{\Delta N}{K_{\text{fö}}} \cdot 100$$

- A volumenváltozással arányosan változik az árbevétel és a proporcionális költség is, azok különbsége, a fedezet is

$$\Delta V \% = \frac{\Delta N}{F} \cdot 100$$

Volumenváltozás

Példa

Egy vállalat az ÁKFN struktúra érzékenységvizsgálatával kívánja meghatározni egy béremelés hatásaira adandó reakcióját. A vállalat elmúlt évi **árbevétele 250 millió Ft** volt. A vállalkozás éves **összes költsége 200 millió Ft**. A **vállalati szintű költségváltozási tényező 0,6**.

A vállalat **20%-os béremelést** tervez a következő évre. Ez a **proporcionális költségeket 10%-kal**, a **fix költségeket** pedig **5 millió Ft-tal** növeli meg.

Példa

$$K_{pö} = \delta_v \cdot K_{\ddot{o}} = 0,6 \cdot 200 = 120 \text{ millió Ft}$$

$$K_{f\ddot{o}} = K_{\ddot{o}} - K_{pö} = 200 - 120 = 80 \text{ millió Ft}$$

$$F = \acute{A} - K_{pö} = 250 - 120 = 130 \text{ millió Ft}$$

$$N = F - K_{f\ddot{o}} = 130 - 80 = 50 \text{ millió Ft}$$

	EREDETILEG	BÉREMELÉS UTÁN
ÁRBEVÉTEL (\acute{A})	250 millió Ft	250 millió Ft
ÖSSZES PROP. KÖLTSÉG ($K_{pö}$)	120 millió Ft	132 millió Ft
FEDEZET (F)	130 millió Ft	118 millió Ft
ÖSSZES FIX KÖLTSÉG ($K_{f\ddot{o}}$)	80 millió Ft	85 millió Ft
NYERESÉG (N)	50 millió Ft	33 millió Ft

Példa

- A béremelés következtében a vállalat **nyeresége 17 millió Ft**-tal csökkent.
- Milyen mértékű **áremeléssel** tudja kompenzálni a vállalat a kieső nyereséget?

ÁREMELÉSEL	
ÁRBEVÉTEL (Á)	267 millió Ft
ÖSSZES PROP. KÖLTSÉG ($K_{pö}$)	132 millió Ft
FEDEZET (F)	135 millió Ft
ÖSSZES FIX KÖLTSÉG ($K_{fö}$)	85 millió Ft
NYERESÉG (N)	50 millió Ft

$$\begin{aligned}\Delta \hat{A} \% &= \frac{\Delta N}{\hat{A}} \cdot 100 = \\ &= \frac{17}{250} \cdot 100 = \\ &= 6,8\%\end{aligned}$$

Példa

- A béremelés következtében a vállalat **nyeresége 17 millió Ft**-tal csökkent.
- Milyen mértékű **kibocsátásnöveléssel** tudja kompenzálni a vállalat a kieső nyereséget?

VOL.VÁLT.	
ÁRBEVÉTEL (Á)	286 millió Ft
ÖSSZES PROP. KÖLTSÉG ($K_{pö}$)	151 millió Ft
FEDEZET (F)	135 millió Ft
ÖSSZES FIX KÖLTSÉG ($K_{fö}$)	85 millió Ft
NYERESÉG (N)	50 millió Ft

$$\begin{aligned}\Delta V \% &= \frac{\Delta N}{F} \cdot 100 = \\ &= \frac{17}{118} \cdot 100 = \\ &= 14,4\%\end{aligned}$$

Összefoglalás

- Költségtervezés
 - A termelt mennyiség megváltozásának hatása
 - Standardok felállítása
- Költségelemzés
 - Az ÁKFN modell minden elemére elvégezhető
 - Rövid és hosszú távon is fontos információkat szolgáltat
 - Pénzügyi és naturális (műszaki) mutatók eltéréseinek elkülönítése

KÖSZÖNÖM A FIGYELMET!

